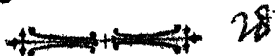

કલેશ નગરીને

ચતુરસિંહ ઠગારો.

ભાગ નીજે, પ્રોધો

મનરંજન કરનારી વાર્તાનો
મોટો સંગ્રહ.

ખાસી પ્રસિદ્ધ કરતાર,
શા. નારાયણભાઈ મોતીલાલ.

બુકસેલર—અમદાવાદ.

લ ૪૨૫૦.

સને ૧૯૨૧

આદિત્રી ત્રીશ.

કથાવનરે સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

૧ 'પ્રજ્ઞા હિતાર્થ' મુદ્રાલય પ્રેસમાં પડેલ. મલાબાર્થ
દલપતરામે કાપ્યું છે. સાહુપુર નવી પોળ-અમદાવાદ

હીમત ખાર આપના.

૮૪૭૩

વગર માસ્તરે અને થોડી મહેનતે સહેલાઈથી
ઇંગ્રેજી શીખવાનું પુસ્તક.

એ ગાઇડ ટુ ઇંગ્લીશ ટીચર.

તમે જો બીજા પુસ્તકો ખરીદ કરી કંટાળ્યા
હોય તો ખરીદો.

એ ગાઇડ ટુ ઇંગ્લીશ ટીચર.

ક્રીમત ૧-૮-૦

નજીવી ક્રીમત માટે પોતાનો અમુક વખત ગુમાવતા
નહીં. આ પુસ્તકથી ઇંગ્રેજી બીજાકુલ નહીં બાણેલો માણસ
પોતાની મેળે ઇંગ્રેજી વાંચતાં તથા લખતાં તથા બોલતાં
ઘણી સહેલાઈથી શીખી શકે છે. આ પુસ્તક વીદ્યાર્થીઓને
તથા પરચુરણ ધંધાદારીઓને તથા નોકરીઆત માણસોને
શીખવાનું આ ઉત્તમ સાધન છે.

બહાર ગામ વી. પી. થી. મોકલવામાં આવશે નોટપેડ
કાગળ લેવામાં આવશે નહીં.

મળવાનું ઠેકાણું.

શાહ. નારણલાલ માતીલાલ બુકસેલર.

સીપીરોડ—અમદાવાદ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ મનુસ્મૃતિ ૬૦૧૨૦-૪

વિષય ૬૪૪૨:૩,

અમદાવાદ
ઉજ્જૈન નગરીના ૪૨૪૫:૩ ગુજરાતી કોપીરાઈટર

ચતુરસિંહ ઠગારો.

અને

ધુતારણુ.

ભાગ ચોથો.

વાર્તા પહેલી.

મુશ્કાર સાથે રાજ કન્યાનાં લગ્ન.

આજે ઉજ્જૈની નગરી શેરીએ અને મલીએ મલીએ ઘેર ઘેર એવી વાતો ચાલી રહીએ કે એક આવાએ પોતાની ચાલીકાથી એક ધુતારણુ સોને પકડી છે. અને તેને કોટવાળ આજે રાજના દરબારમાં ઉભા કરનાર છે. હવે જોઇએ છીએ કે રાજ તેને કેવી રીતે દંડ કરે છે.

પણ ચતુરસિંહને કાલે ઠગી ગયું તે ઠગનાર સ્ત્રી છે કે પુરુષ છે. તેણે હજી કંઈ પણ પતો મળ્યો નથી આવી રીતે કાલે તેમ નગરીમાં નવરા બોલાઓ ગપાટાના ગોળા ઉરાડી રહ્યા છે. એટલામાં કોટવાળ ખીડું ઝડપનાર આવે અને તે ધુતારણુ સ્ત્રીએ સીપાઇના પહેરા સાથે લઇને દરબારમાં જવાને બર બનરની વચ્ચેથી નિકળે.

આ તમારો જોવાને માટે લોકોનાં ટોળાં લઈને તેની પાછળ આવવા લાગ્યા.

આ વરઘોડો ફરતો ફરતો દરબારની અંદર દાખલ થયો.

દરબાર લોકોથી ભરાઈ જવાથી બાકીના લોકોને કોર્ટની બહાર કાઢ્યા. રાજા ન્યાયાસન ઉપર ખીરાજમાન થતાની વાર તમામ દરબાર શાંત થઈ ગઈ.

ધુતારણને કેદીના પાંજરામાં અને બાવાને સાક્ષીના પાંજરામાં ઉભેલા જોઈને રાજાએ કોટવાળને પુછ્યું કે !

શ્રી કેદીએ શું અપરાધ કર્યો છે ?

કોટવાળ—એ માટે હું કંઈ જાણતો નથી.

રાજા—તો પછી તેને શા માટે પકડી છે. તેમ કરવાને તને કાણે અધિકાર આપ્યો હતો.

કોટવાળ—મધરાતના એક જુવાન પુરૂષે મારી પાસે આવીને પુછ્યું કે ? એક બાવો અને એક સ્ત્રી એકના લોહી પીવાને તૈયાર થયાં છે તેથી બનેના થતા ખુનો અટકાવી તેને પકડી લાવી આપના હજીર ઉભા કરેલ છે.

રાજા—આ બાવાએજ ધુતારણને પકડવાને ખીડું ઝડપ્યું હતુંકે, બાવો—હાજી સાહેબ !

ચતુરસિંહ—આજથી ત્રીજા દિવસની દરબારમાં જે અબોલ સ્ત્રીએ આ ધુતારણને પકડવાનું ખીડું ઝડપ્યું હતું તે અબોલ સ્ત્રીને તમે જોળખો કે ?

બાવો—હાજી જોળખું છું.

ચતુરસિંહ—તેની સાથે તમે આવ્યા હતા કે ?

બાવો—હા હું આવ્યો હતો.

ચતુર—તેની સાથે તમારો શું સંબંધ છે.

બાવો—તે માટે હું કંઈ પણ ખુલાસો કરવાને પસંદ નથી કરતો.

ધુતારણ—ધીરાજ ! તે ખરી સ્ત્રી નહોતી પણ કોઈની બનાવેલી પુતળી હતી.

વીક્રમ—(ચીરડામાં જઈને) હે મુર્ખ સ્ત્રી તને પુછ્યા વગર વચમાં શા માટે બોલી ઉઠી ? તું જાણતી નથી કે આ વીક્રમની દરબાર છે.

ચતુર—હે શીશ્ય શાસ્ત્ર જાણક ! જ્યારે કોઈવાળ તમને પકડવા આવ્યો ત્યારે તેની સાથે જે માણસ આવ્યો હતો તેને તમે ઓળખો છો કે ?

બાવો—નહીં ! મુદ્દત નહીં !

ચતુર—કોઈ પણ પ્રસંગે કોઈ પણ વાતચીતના સંબંધે તમને તે માણસ મળ્યો નહોતો ? ખરું કહો ?

બાવો—પ્રતિજ્ઞા પુર્વક કહું છું કે તે વાત તરત જલત છે.

ચતુર—શું ત્યારે તમે કોઈની પણ મદદ લીધા વગર તમે તમારી હિમતથી જ આ ધુતારણને પકડી છે.

બાવો—ફક્ત મારી તાત્કીલ કળાના બળથી જ હું આ ધુતારણને પકડવાને સમર્થ થયો છું.

ચતુર—ગઈ રાતના એક ટેકરા ઉપરથી જે માટે પ્રકાશ પડતો હતો તે તું જાણે કે ?

બાવો—હા હું જાણું.

ચતુર—તે માટે તને શંકાં યર્ષ હતી કે ?

બાવો—હા થઈ હતી ખરી.

ચતુર—તો પછી તેની તપાસ કેમ કરી નહીં.

બાવો—અમમ્મ તેની તપાસ કરવા જેટલું સામર્થ્ય ન હોવાથી
મેં તેની તપાસ કરવાને મુઠ્ઠી દીધું હતું.

ચતુર—પ્રકાશ બંધ થયા પછી તારા બદલે આ ધુતારણને
બીજા કાષ્ટએ તેને કાંઈ કહ્યું હતું કે ?

બાવો—હા.

ચતુર—તે પુરુષ હતો કે સ્ત્રી !

બાવો—મારા સમજવા મુજબતો ખરેખર તે સ્ત્રીજ હતી. પણ
કુમાર આપ સ્વર્ગ ભોમમાં પંકાવે છે તો આપ ન્યાયવંતે ન્યાય
મૂર્તિ શું મારા જેવા એક કંઠાલ માણસને ન્યાય નહિ આપશે
જો હું ન્યાયની સીમ છોડીને અન્યાયો માર્ગે જઈ તો બેત્રાસક અને
શીક્ષા યત્નો જોઈએ. ચતુરસીંહ આપે પક્ષા ઉસ્તાદ તરીકે નામના
મેળવી છે, તો તેવા ઉસ્તાદ આજળ મારા જેવા હમાગે શી ગણુત્રી
માંછે ? પણ મને જે માટે ચંકા ઉત્પન્ન થઈએ તેનું નિવારણ કરવા
માટેજ આપને ઉપદેશ સલાહ પુછ્યો છે. અને તે મારો ખયાલ કરવા
માટેનો સત્ય રસ્તો મેં ધારણ કરેલો છે. તો તેમાં ન્યાય મદદમાર
થશેજ. એ ખાખતમાં હું આ વીક્રમના દરબારમાં નિમ્નિત છું.

રાજા—સુધાર મારો એ ન્યાયદંડ સર્વને માટે સુદ્ધ અને
પવીત્ર છે. અને તે ન્યાયદંડને ન્યાય આપવાને હું પણ આધીન છું
માટે એ ન્યાયને અનુકૂળ થઈ જે તારે યોગ્ય રસ્તો ક્ષેરો ઘટે એવા
સુદ્ધ ન્યાયમાં રસ્તો લો. એમ તને મારો આ ન્યાયદંડ સુચવે છે.

સુધાર—એ આપની ન્યાયવૃત્તાનો મને પુરતો વીશ્વાસ છે અને
એજ અદ્ભુત વિશ્વાસનીત્વ કૃતી મહામણી રાજમની રાજ્ય રીતી
પરદુઃખ ભંજનની મહદ પ્રતિષ્ઠા ધારણ કરી છે.

વીક્રમ—ન્યાયને માટે જેટલું ખોલી કાઢીએ તેટલું વધોસુધો

બોલીએ તો પણ તે ઓછું છે માટે એ ન્યાયને સરળ રસ્તે જવાનો તું પુરો હકદાર છે.

સુતાર—કુમાર સાહેબ ! આપનું નામજ મારા હૃદયને સાક્ષી આપે છે કે વીક્રમ રાજનીતો થું પરંતુ આખી કુનીયાપરના સંબંધના કમ વીધાના કામો આપનાથી અનુદયા નજ હોય વળી આપની એ વીધાની હદ ઉપરાંતની પદ્ધતિ ધારણ કરવામાં આપનો હિતેશ એ આપની ચંચળતાની સાક્ષી આપે છે તો પણ કદાચ આ બાબતમાં મેં જે ખીલું ઝડપ્યું હતું અને તે પછી એ કામમાં હાર નાંખવાનો ખીલકુલ હક ન હોતો તે કામમાં આપ વચ્ચે આવશો. એ મારા ખ્યાલ બહાર હતું, પરંતુ આપની ચંચળતા આપની વીચીક્ષણ વીધાનું સર્વ વ્યાપકપણાનું બળ આ આપના સવાલથી ચોક્કસ દેખાડી આપે છે કે આ કામમાં આપનો નહીં તો આપજ કોઈ કમનો પુરતો હાથ છે.

ચતુર—સુતાર ! જો કે તારી કલ્પના ઠીક છે, તોપણ એક દમ તું મારી આગર પર હાથ નાંખે છે તેને માટે તારે વીચારવું પડશે. વીચીત્ર સવાલ જવાબ એજ ન્યાયાધીશની બુદ્ધિનું કાર્ય છે. નહીં કે ન્યાયાધીશ દરેક કામમાં સાથે બળેલો હોય છતાં ન્યાય કરનાર આબુબાબુના સંબંધ ઉપરથી કોઈ કલ્પના આવતા બેદ બરેલા સવાલ પુછવાથીજ ગુન્હેગાર અગર જુદા સાક્ષી ગભરાઈને જે સાચું હોય તે કહી આપે છે.

સુતાર—એમજ હશે, પરંતુ આ સ્થળે તો એથી વધુ વીરહ છે કારણ આપ વીચીક્ષણ બમારા શીરછત્ર છે. છતાં અમે પણ એ વીધાના સહજ સેવક છીએ તો આટલું સંમનવાની આ મારી શક્તિ માટે મને ખીલકુલ અવીશ્વાસ ઉત્પન્ન થતો નથી.

વીક્રમ—આમ આડી અવળી તકરાર કરી દર પારનો કીંમતી વખત મુમાવવા કરતાં સરળ મુદાપર બંનેને આવડું જોઈએ.

મુતાર—મહારાજની એ આગાને હું આધીન છું કુમાર શ્રી અમારે આપ એ વખતે ત્યાં હાજર નહતા. વળી કોઈ બ્યક્તી મારફત તમે આ જોયું અમર જાણ્યું નથી, ત્યારે આવા ખારીક સવાલો તમે ફક્ત કલ્પનાને આધારે પુછો છો.

અતુર—હા અને એવા દરેક સવાલનો તારે ચોક્કસ જવાબ આપવો જ જોઈએ કારણ એ બાબતમાં એક ખીજે ભેદ સમાયેલો છે અને તે ભેદ ન્યાય રસ્તે ગુન્હામાં અણ્યાય છે.

મુતાર—હશે, જ્યારે આપ અંતર્યામી પદ ધારણ કરી મારી મુમ વાર્તા જાણી તે સવાલ પુછી શકો છો તો લાચારીએ મારે તેના પુરતા જવાબ આપવા જ જોઈએ, આથી હું કોઈ ખીજે ગુન્હો કમુલ કરતો નથી તેમ તમને ત્યાં હાજર રહેવા બાબતનો પુછેલો સવાલ પાછો ખેંચી લેતો નથી, પરંતુ આપના સવાલ પુછવાની ઉત્તમ ખુબી જ મને મદદમાર થશે.

અતુર—હીક છે, પ્રથમ તો મારા પુછેલા સવાલનો જવાબ આપ કારણ તે જ સ્ત્રીને કેદ કરી છે તે સ્ત્રી એક રાજ્યને પણ ચક્રોડોગે ચડાવવાને શક્તિવાન છે. તો તારા એકલા હાથે આ કામ ચલુ અશક્ય છે, તેમાં તારો પ્રથમ જવાબ આવી ગયો છે કે તારી સાથે તે વખતે કોઈ બ્યક્તિએ કાંઈક સંબંધ ધરાવ્યો છે.

મુતાર—જે કે એ બ્યક્તિને હું ખીલકુલ જાણતો નથી છતાં પણ એ વખતને અનુકુળ થયેલી મારી સહેજ વાતચીતથી કદાચ આપને એમ જણાતું હોય તો એ માટે હું લાચાર છું, પરંતુ ન્યાય રીતીએ જ્યાં સુધી પુરતા પુરાવાથી એક બાબત સાબીત ન થાય ત્યાં

સુધી ધરન્યાત કોષ બાબત કપુલ કરાવી શકાય નહીં, એ આજ્ઞા અણુતાજ હશે.

ચતુર—બેશક ! અને એ માટે જ મારે આઠસું વિશેષ બોલવા જરૂર પડી છે. બલે તમારી પર જે પ્રકાશ પડતો હતો ત તારી કારીગરીને આધારે કે કોષ માણસની મદદથી.

સુતાર—એ બાબત હું કાષ્ટ જાણતો નથી તો પણ એ પ્રકાશ કારીગરીને આધારે આવી શકે તેવો હતોજ નહીં પરંતુ કોષ માણસ મારફતજ એ કામ થતુંજ હોવું જોઈએ

ચતુર—આ ખીજે પુરાવો તને એ પ્રકાશની મદદ કરનાર રાજ્ય હુકમથી મનાઈ છતાં બહાર પડેલા માણસ તે તારુંજ માણસ હોવું જોઈએ. કારણ તું પોતેજ કહે છે કે એ કામ કોષ માણસનુંજ હતું જ્યારે તું જાણતો હતો કે આ કોષ માણસ મારફત પ્રકાશ પડે છે ત્યારે એ માણસ કોણ અને તારી સત્તા છતાં ત્યાં આવવાનું શું કારણ એ તપાસ કરવા એક વખતે તું પુરતો સત્તાધીશ હતો.

સુતાર—એ બાબતનો જો કે મને ખ્યાલ આજ્યો હતો, છતાં આ ધુતારણ તરફતુ એ કાર્ય હશે અથવા પછી બલે ખીજું કોષ હોય તો પણ હું એ રસ્તે દોરાર્થ શકવાને અશક્ત હતો કારણ મેં એ વખતે એવો સાંગ ધારણ કર્યો હતો કે મારી ચાલ ચલણમાં સહજ ફેરફાર થતાં જમતને ડગનારો ઢગારણ ચેતીજ જાય.

ચતુર—તારી વાક્ય ચતુરીથી જો કે તું તારો બચાવ કરે છે પરંતુ જાણે છે કે આ પુછનાર ચતુરસીંહ છે.

સુતાર—સત્ય રસ્તો હમેશાં નીર્ભય છે સત્યમાં ઇશ્વર સદા મદદગાર છે સત્યનો ખેડો સદા પાર છે.

ચતુર—ઠીક છે, એ તારી સત્યતા હમણાંજ જણારી. જો કે

આ કામ બહાદુરીનું ક્યું છે પરંતુ તે બાબતમાં અનેક મદદગાર છતાં જુદું બોલી આપ્યા દરબારને હો છે. એ એક મોટો મુન્દો થાય છે. ખ્યાલમાં રાખજો.

સુતાર—આપ આ બાબતના સવાલ પુછવા માટે બહુ ગુન્થવણમાં પડોછો, તો એ ગુન્થવણ ટાળવા માટે હું કહું છું કે મધ રાતે આજે બાબત બનેલી છે. અને જેમાં મેં એકજો હાથે જીત મેળવીછે તેની પર કોઈ છુપી નજર રાખનારા હતાજ અને તે બીજા કોઈ નહીં પણ આપજ હતા, એમ હું નીઃસંશય કહું છું. એના પ્રથમ પુરાવામાં ચતુર કે જે સવાલ વીક્રમ ચતુરાધનો પોર કે જેનો એક સાદો સવાલ ચાહે તેવા હોને અકળાવી સત્ય કબુલ કરાવવાને શક્તિ વાન છે એ અદ્ભુત શક્તિ આજે કાંઈક જુદાજ રહેતે જાય છે.

બીજા પુરાવામાં મધ કાલ જે વખતે આ ઠારણુને પકડવાનું બીડું દરબારમાં રાખ્યું તે વખતે એ બીડું ઝડપવા આપ તૈયાર થયા હતા પરંતુ મહારાજાએ આપને મના કરી એ બાબત શંકા બરેલી છે.

આ દરેક પુરાવા જો કે નીર્માલ્ય છે. તો પણ આ શબ્દોમાં બજવા તમોને જે બાબ યશે અને તેથી જે શબ્દો ઉચરાશે તેથી હું મારો રહેતો લખજ.

ચતુર—સુતાર ! તું શું અપારે મારો ધનસાફ કરવા બેઠોછે કે આવી નજીવી અટકબોથી માફ અપમાન કરે છે.

સુતાર—નહીં મહારાજ ! આપનું અપમાન કરવાને હું શક્તિ વાન નથી. પરંતુ મારે મારા બચાવ અર્થે બોલવુંજ જોઈએ કે મધ કાલે આપ બીડું ઝડપવા ઉઠ્યા છતાં જો માટે એ ન લીધું.

વીક્રમ-તે બાળત માટે બર દરબારમાં ખુલાસો થયોજ છે.

ચતુર-પરંતુ એમાં કાંઈ બીજો બેદ નથીજ ?

વીક્રમ--હું અસત્ય સ્ત્રી રીતે બોલી શકું પરંપર સુતાર એમાં એક બેદ છે, અને એક ચાલાક માણસની ચતુરાઈનો હું બાળતમાં ભોગ થઈ પડેલ છું.

સુતાર-અસ ! એજ ! કેમ કુમાર ! તમે શું ધારો

કુમાર--સમજ્યો ત્યારે આ ચાકરને ચારે બાળુએથી ફેરવનાર તો એજ છે.

વીક્રમ-કુમાર એ કોણ ?

કુમાર-કોઈ નહીં એતો સહેજ વીચાર આવ્યો.

સુતાર-નહીં. અસત્ય ન બોલો અન્યના અધર્મનો કાંઈ ન્યાય પોતાનો રસ્તો અચકારો નહીં.

કુમાર-આ હમારણુ જો કે આ સુતારથી હમાઈ છે. પણ બીજા મોટા મોટાને હમાર હમારણુની સરદાર હમારણુ તો કોઈ જુદીજ છે, એમ આ ઉપરથી જણાય છે.

સુતારણુ--(જો કે આ બાળતથી હું તથા સુતારણુ કેવળ અજાણ હતાં છતાં તે બેદ ખુલ્લો કરી આપું છું કે તે પ્રધાન પુત્રી છે મારી અને મારા જેવા અનેક હમની સરદારણુ અને હું તો તેણીના હાથે થોડું ધણું શીખેલી છું. તો તેના પગની રજા છું મારા જેવી તેની એક અલ્પ દાસીને હમવા આ સુતાર ફાળી ગયોછે, પણ મારો તે પ્રધાન પુત્રીને હમવાને આ રાજ્યમાંથી કોઈ શક્તિવાન થાય છે કે કેમ ? એ પરીક્ષા જોવાને માટેજ ફક્ત હું અહીં આવેલી છું. જો કે હું આ શીક્ષણ શાંતીને હાથે હમાઈ છું, પરંતુ મારી સર-

દારને હમનાર વીરલા નરની વીચીક્ષણતા જોવાનો વખત હજી આવવાનો બાકી રહેલો છે.

વીક્રમ—અહા ? આતો જુદોજ બેદ નીકળ્યો ? પણ સુતાર આથી તે કુમારનું જે અપમાન થયું છે તેનું કાંઈ નીરાકરણ થતું નથી.

ચતુર—નહીં નહીં, હવે એ નીરાકરણની કાંઈ જરૂર નથી.

સુતાર—કેમ નહીં, આ બાબતમાં હજી કાંઈ ઉંડો બેદ છે. મધ રાત્રીની વાત આપે શી રીતે જાણી એ બાબતમાં આપને માટે મને પુરતી શંકા છે.

ચતુર—એટલે આ શું ! આથી તું શું કરવા માગે છે.

સુતાર—એજ કે મારા શબ્દો સત્ય ઠરે અને આ મારો એકલાની જ ચતુરાઈનો જય કોઈ લુટી ન જાય.

હજી પણ હું એકઠક કહી શકું છું કે આ કામમાં મને કોઈ મદદમાર નથી તેમ આ બાબતમાં મને કોઈ અડચણ કરનાર કે મદદમાર થયું ન હોય એમ હું જાણું છું જાણતો નથી પરંતુ મારી આ હમ વીધાનો કોઈ કાંઈક જુદોજ ઉપયોગ કરવાની આ બાજી હતી.

કુમાર—મને તો કંઈ જણાતું નથી.

વીક્રમ—કુમાર ! આ બાબત પર તમે જેમ બને તેમ હાંક પીછોડો કરવા માંગો છો પરંતુ આ આ બાબતમાં તમે કાંઈ સારી રીતે જાણો છો એમ તમારા શબ્દો ઉપરથી કહી શકાય છે, અને એથી મારે ન્યાય ખાતર કહેવું જોઈએ કે તમારૂં આસન છોડી શાક્ષીના પીજરામાં ઉભા રહો અને આ બાબતનો યોગ્ય ખુલાસો આપો.

પરંતુ જા જાનન વીક્રમ રાજ્ય દેહધારણ કરી ન્યાયથી કરવા માગે છે નહીં કે રાજ્યને આંતે નહીં ધારણ કરવા. પ્રવીણ સુતાર મારા આ ત્રીયમને, અનુસરીને આ કુમારની પુરતી તપાસ કરવામાં તું મને મદદમાર થા.

સુતાર—મહારાજ ! આ અયોગ્ય થાય છે.

વીક્રમ—પરંતુ મારો હુકમ થાય છે.

સુતાર—હુકમને આધીન થવું જોઈએ, એ મારી ફરજ છે.

વીક્રમ—કુમાર ! આ બાબતમાં મધ રાતે તારો કાંઈ હાથ છે. અને એ બાબત મારી મનાઈ છતાં ભરેલા પમલા માટે તું મુન્હેમાર છે માટે સત્ત્વ ખુલાસો કર.

કુમાર—જે ન્યાયાસનને હું પુજ્ય મણું છું તે ન્યાયાસન સામે ઉભા મારાથી જુદું શી રીતે બોલી સકાય આ બાબતમાં હું આપનો મુન્હેમાર છું. પરંતુ ન્યાયનો મુન્હેમાર નથીજ.

વીક્રમ—તે માટે ચોક્કસ ખુલાસો કરી મુક્ત થા.

સુતાર—જે વ્યક્તિએ તમોને ગર્ભ કાલ મને ખીડું ઉઘાડવામાં વીક્ષેપ નાખ્યો હતો તે વ્યક્તિએ મને ઠગ્યો છે. હું એ ઇમારતથી હું આ વખતે હું તદ્દન ઇમાઇ મર્યાદા જેનું વર્ણન મારા નામને બુદ્ધિને, અને મારો રાજ્ય દેહને શરમ ઉત્પન્ન કરનાર છે. જેથી વીક્ષેપ ખુલાસો ન કરતાં એટલું જ કહું છું કે, હું એ અદ્ભુત ચંચળતાવાળી ઇમ વીધાનો ભોગ થઈ પડ્યો હતો.

વીક્રમ—આ તારા વચનો સત્ત્વ છે એમ હું માનું છું પરંતુ જે અદ્ભુત ઇમારી તને એક વખત ઠગી મધ તો પણ તે વાત જાની રાખી છે. તો પણ હવે ખીજ વખત ઠગી જશે ત્યારે એ તારો આપરતું શું થશે ?

સુતાર—મહારાજ ! સમયને અનુસરતું ચોગ્યજ થશે ! આ બાબતમાં મારી એક વીનંતી છે કોઈ શીક્ષકજાને શોભાવવામાં મદદરૂપ આ અદ્ભુત ઇમ વીધા શીખવનાર સારા ઇમ ગુરુ હાલ આપની હાથમાં આ સહેરમાં રહે છે. તો કુમાર શ્રી અને તેના આ

એવક તુલ્ય ચંચળ પુરુષ આ ઠગારણુ માટે કંઈક કરી શકશે જેથી એ વીધવ હાલ અહીંથી અટકવી નેમશે.

વીક્રમ—હીક છે એ તારી ઇચ્છા ફળીલુત થાઓ, હવે કુમાર તમે તમારા આસનપર બેસો, ઠગારણુ તું તારી સરત પ્રમાણે આ સુતારને હાથે ઠગાઈ છે. જેથી એ તારો ધણી થવા અને તારી પર હુકમ ચલાવવા યોગ્યજ પાત્ર છે, જેથી તમારું જોડું સદભાગી નીવડે. આ અમને ખાત્રી થવાથી તને આ સુતાર સાથે લગ્ન કરવા બલામણુ કર છું.

ઠગારણુ—પરમ પુણ્ય રૂપ પીતાની ઇચ્છા મારે શીરછત્રપછે,

વીક્રમ—પ્રવીણ સુતાર તારી આ ચંચળતાપર ખુશી થઈ તને મવાલક્ષ સોના મહોરની બક્ષીસ સાથે આ બાલીકાને હાથ તારા હાથમાં સોંપું છું.

સુતારને રાજકન્યાનો હાથ પકડી બર દરબારમાં બેઠેલા હજારો લોકોના હર્ષના પોકારોની વચ્ચે તમામ દરબારને એ હાથે નમસ્કાર કરતો, અને હસ્તો હસ્તો પોતાનો ધરતો રસ્તો લીધો.

વારતા ૧૨ મી.

ત્રીકાળદર્શી આપનો.

ગઘ કાલની દરબારમાં જે બેસબરોઈ વાલ્લિવાદ આલ્યો હતો. અને તે વાલ્લિવાદ સાંભળીને આખી દરબાર છક થઈ ગઈ હતી; તે ગુપ્ત હકીકત, રાજા અને ચતુરને ઠગીને પોતાનું પરાક્રમ બતાવી; ખરી ઠગારણુ તરીકે પ્રસીદ્ધ થનાર તે ગુપ્ત વ્યક્તીએ પોતાની કોઈ સહે ચુકતીથી મેળવીને પોતાના સ્થાનમાં બેસી મો મલકાવી અને

ખુબ હસી બે હાથની આંગળીઓ સાથે મેળવીને અને તે આંગળી
 મેળવેલા બે હાથને કપાલ અને મુસ્તક ઉપર ફેરવી એકલી એકલી
 આડી આવળી નજર ફેરવતી કહેવા લાગી કે 'વાહ માનવ ! તારી
 દીને ધન્ય છે ! તું સર્વ છે ! તું વત્સ માની છે ? તું ન્યાય
 વેત્તા છે ! સ્વતંત્ર છે ! તું બલીષ્ટ છે ! તું પરાક્રમી છે !
 પરચંદ્ર યોદ્ધા છે ! તું એકલો હજારો શુરાઓનાં મસ્તક ઉતારવાનું
 સામર્થ્ય ધરાવે છે. પણ તું સ્ત્રીઓના પરાક્રમ, સ્ત્રીઓની કળા
 અને સ્ત્રીઓની અથાગ શક્તિને કદી પણ જીતી શકનાર નથી. એ
 તો તું નકો માનજે ? તારી છાતીમાં તેના લેખ કોતરી રાખજે ?
 બલે તું બધાઓની સાથે બાથ બીડજે ! બલે તું તારા બલથી
 પહાડને ઉપાડી ફેંકી દેવાને તૈયાર થજે. પણ સ્ત્રીની શક્તિને
 જીતવાને કદી પણ ઉનમત બનોશમાં ! કોઈના કહેવા ઉપરથી બ
 મીશ માં ! અને જો બમી જઈશ તો તારી જીંદગીને વધાવવો
 અને કીર્તિને તુંજ નાશ કરતાં છે. એ તું ખાત્રીપૂર્વક માનજે. બલે
 તું એને માટે મનમાં મર્ચથી કહેતો હજી કે સ્ત્રીતો કંઈ ખીસાતમાં
 નથી. સ્ત્રીને પીગલાવતાં શી વાર છે ! સાકર ઓમળે તેમ બી પીગ
 ગી જાય પણ નહી, પથ્થર પીગશે તો બલે ! પહાડ પોતાપણું મુકી
 પાતાલમાં પેશી જાય તો બલે ! પણ સ્ત્રીતો પીગળનારજ નથી !
 કદાચ કોઈ કટાકટીના સમયને ભોગ પડી જઈને કોઈ પુરુષને આધીન
 થાય છે. પણ તે તેના શુદ્ધ ભાવવાળા ખરા અંતઃકરણથી તો
 પીગગતીજ નથી, અંતરનો વધરભાવ તો છોડતી નથી ! અને તે વેર
 લેવા માટે વસ થતી પહેલાં સખ્તમાં સખ્ત પ્રતિજ્ઞા લે છે. તે પુરુષ
 શું તું જાણી શકતો નથી. અને ત્યાં સુધી તું અંતની ધડીએ છેલ્લે
 આસ બેંચતો હોઈશ ત્યાં સુધી તે વેરભાવવાળી સ્ત્રી પે તાની પ્રતિજ્ઞા

કોઈને જાણવા દેતી નથી, એવી સ્ત્રીઓમાં જે સર્વ ત્રીણમાં પ્રવીણ સ્ત્રીઓ છે તે બ્યારે કોઈ કામના માટે પ્રતિજ્ઞા લઈ પોતાનું વતન પોતાના કુટુંબનો ત્યાગ કરી હાથમાં ખુશ્કી તરવાર લઈ બહાર પડે છે ત્યારે તે સ્ત્રીઓ પોતાના પ્રાણ જતાં સુધી પોતાના સ્ત્રીચરને લાન્છન લગાડવા દેતી નથી જોઈશું કે હમસેન હમાઈ ક્યો ઉજેણુ નમરીને હગી હમસેન નામ ધારણુ કરેણુ છે. પણ હવે તે નામ કેટલા દીવસ સુધી રહે છે

તેમાંની હું એક ખીલતા કમળ મમાન છું તે કમળને વશ કરનાર ગમે તેટલી ધુર્તવીધા જાણનારના ગુરૂઓ કેમ મારી સન્મુખ આસી ઉભા રહેતા નથી. તેનાથી શું હું કરીજાઈને મારી લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરી મારી સ્ત્રીજાતીને માથે કલંક ચોટાડીશ મારે સાણસે ચઢવાદે ! મારે તંતરે સપડાવાદે ! પછી કેવી રીતે તેના માથા મુડી ચુનો ચોપડી દશા કરુંછું તેપણુ જાણશે તેની પણ ખાત્રી થશેકે દંદેરો પીટવાને જતાં કેવી દશા થાયછે. તેનો પુરતો અનુભવ તેણે મેળવ્યો નથી તો હવે મેળવશે. રાજ વીક્રમ અલિમાની છે, મર્વનો કોઠાર છે. હડીશે છે, જે કરવા ધારે છે તે કરવા જતાં ગમે તેટલું સંકટ પડે છે તે સહન કરવાની શક્તી ધરાવે છે, અને તેનીજ પેઠે તેનો કુંવર છે. એ શું હું જાણતી નથી ? છતાં હું તેને અને સેની નમરીના લક્ષ્યાધિપતિ અને ખીજાઓને હમવાને આ બાળ અવસ્થામાં બહાર ખડીછું ? નહીં ! નહીં, તેને, તેના પુત્રને અને તેના સર્વ અમલદારોને હગી શકીશ અને એ વિદ્યા શીખવનાર ગુરૂ જીવનાથની વાણીની ખાત્રી કરી આપવાને માટેજ તે તેના ઉજણુ નમરીના રાજકુંવર ચતુરસીંદને હમવાને ખીડુ ઝડપ્યું છે, તો પછી શા માટે હું બેસી રહું ! તો પછી હવે કોની રાહ જોવાની છે! આજ

એક નહાની સરખી કળા અજમાવી શકતે જાગૃત કરવો છે ! તે એમ નહીં કહેવાને સકિતવાન થાય કે મારી દરઆરમાં થયેલો વાદ-વિવાદ સાંભળીને તે ગુસ્સે બેઠી પગાયમાન થઈ ગઈ, પણ નહીં હું તો બીનબયથી ડગવીધાને અજમાવું છું. અને ત્રીકાણ દર્શક આયનાની અજમાય કરતી છે, હું તો જોડે તો ખરીકે આ ઉજ્જવળ મરીના લક્ષ્મીપતિઓ કેવા બુદ્ધિશાળી, કે શક્તિવાળા અને ચાલાક છે દુનિયા ઝુકતી હે ! દુનિયા ઝુકાનેવાલી ચમચે.

જેઓને આ દુનિયામાં કામ ધંધો મળતો નથી અર્થાત તેઓને તે કરવાને ગમતો નથી, અને પારકા પછસા ઉપર તનાના કરવાનો શોખ ધરાવે છે. તેઓ અનેક યુક્તીથી અનેક પ્રકારના ઢંઢેરાઓ પીટાવીને અનેક પ્રકારની ડમવિઘાથી ડમવા માટે દુનિયાને ઝુકાવવા જાય છે પણ દુનિયા ન ઝુકતાં તેઓ દુનિયાના પહેળા પટ્ટી અંદર ઝુકી ગયા છે તે માથક આ મુરીકા ધુનારથ નહોતી! તે કંઈ પછસા પેદા કરવાને આવી નહોતી, પણ પોતાની વિદ્યા બતાવવાને આવી છે તે ફરતી ફરતી બજારની વચ્ચે આવેલા એક ટાવરની આગળ આવીને ઉભી એટલામાં ટાવરના ધડીઆલમાંથી આઠનો ધટો થયો.

તે થોડા સાંભળી લઇને, ત્યાંથી પાછી ફરી આડી અવળી ગલીમાં જઇને ફરવા લાગી. પણ ક્યાં તેને છંછાનુસાર સીકર ન મળવાથી તે પાછી તે ગલીમાંથી બહાર નીકળી એક સડકપર આવી.

સડકથી થોડેક છેટે મ્હોટા મ્હોટા વાડી બંગલા તેનો નજરે પડ્યાં. બધા બંગલા જોઈ વળી પણ તેનું ચિત્ત કોઈ પણ બંગલામાં દાખલ થઈ પોતાના ત્રીકાણદર્શક આયનો અજમાવવામાં ન ચોક્કસ થઈ તે બે બંગલા વાલી હારવાળા મ્હોલામાં દાખલ થઈ વચમાં જઇને ઉભી.

એકલામાં એક લક્ષાધીપતી સાહુકાર પોતાના બંમલાની બા-
રીએ હબી ગુલાબના ગોઠાને મુંઘી રહ્યો હતો. તે જોઈને તેણીએ
તરત બીજા એક આયનાને પોતાના કબાની અંદર સંતાડી
હાથે તરત તે બંમલાની ઉપર ચડી જઈને જ્યાં તે લક્ષાધીપતી
હોયો હતો તેની પાસે જઈને, અહો લક્ષ્મી પ્રતિ ! નમસ્તે ! નમસ્તે !
જય થાઓ ! સંપત્તી સંતતી અને કીર્તિ પામે. યશદાસ થાઓ !
અને સર્વત્રમાં તમારો જય ઘોષ વાગે. એવો મારો તમને અંતઃ
કરણ પૂર્વક આશીર્વાદ છે.

આ આશીર્વાદ સુચક કોમળ શબ્દ શેઠના મનનું આકર્ષણપણું
કરતાં વાર ન લગાડવાથી શેઠ સંચેત થઈ ગયા. અને તેણીના તે
મધુર શબ્દોનો ચટકો શેઠના ચિત્તમાં ચોટવાથી સૈદ્ધનું ચિત્ત ચટપટ
કરવા લાગવાથી શેઠના હાથમાંથી ગુલાબનો ગોટો નિચે પડી ગયો,
તેની પણ તેને શુદ્ધ રહી નહીં, તેની પરવા ન કરતાં શેઠ ત્રીકા
સનું જ્ઞાન ધરાવનાર પુરૂષની સામે આવીને તેનો સત્કાર કરી, પોતાની
સામે એક ખુરશી ઉપર બેસવાને કહ્યું.

તે ત્રીકાળી જ્ઞાનીએ કહ્યું કે, 'અહો ! ભાગ્યશાળી પુરૂષ ! આપ
કેવા નામથી શોભો છો ? તે કૃપા કરીને આ તમારા તરફ સેવકને
કહીને સેવકને કૃતાર્થ કરશે ?

સાહુકાર—મારું નામ સોભાગચંદ્ર છે આપ કયા દેશના વતની
છો ? અને શા માટે મારે ત્યાં તમને આવવું પડ્યું છે.

ત્રીકાળી—આપ મહા ધર્માત્મા છો ! ગરીબના હાતાર છો ! અને
આપની સાક્ષાત મૂર્તિ છો એવું મારા જાણવામાં આવવાથી, મેં જે
જ્ઞાન મેળવ્યું છે તે જ્ઞાનની તમને કંઈક પરોક્ષ આપવાને માટે આ-
પને ત્યાં આવ્યા છું.

સાહુકાર—તમે કઈ વિદ્યાનું ખરખર જ્ઞાન મેળવ્યું છે.

ત્રીકાળી—મેં સર્વ વિદ્યાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલું છે. પણ તમને કઈ વિદ્યા જાણવા માટે વધુ પ્રેમ છે.

સાહુકાર—મને બવિષ્ય જાણવાનો વિદ્યા માટે વધુ પ્રેમ છે. તે તમે જાણો છો?

ત્રીકાળી—તમે ત્રણ કાળનું બવિષ્ય જાણવાને ઉત્સાહી છો કે એક કાળનું જાણવાની ઇચ્છા રાખનારા છો ?

સાહુકાર—ત્રણ કાળનું !

ત્રીકાળી—તેના વ્યાખ્યા મોટેથી કહી સંભળાવું ? તો તમે તે બરાબર સાંભળી બરાબર સમજી શકશો કે ?

સાહુકાર—એમ કહેતા, સંભળતાં અને સમજતાં તો વર્ષોના વર્ષો વીતી જાય ! તરત જ્ઞાન માહા પુણ્ય જેવું કંઈક ચમત્કાર જાણુતા હોય તો મને બતાવો.

ત્રીકાળી—પણ તે બતાવવાનો, મારા પુરૂષના હાથથી બનેલી અમુક વસ્તુ જેની કીંમત આખી દુનીયાના આદિજ્ઞાન જેવાથી પણ આવી શકાય નહીં તેવી મારો પાસે છે, તે હું તમને બતાવીશ પણ જો તે તમે માગશો તો હું તમને કદી પણ આપનાર નથી તે માટે તમારા સત્યપણાનું વચન જોઈએ.

સાહુકાર—તે મારી અલૌકિક અમોલિક ત્રણ કાળનું બવિષ્ય બતાવનારી જોવાથી જો મારા મનન તેના ખરાપણાની ખાત્રી થશે તો તમારો મોં માગી કીંમત આપીશ અને ખાત્રી નહીં થાય તો તે બતાવવા બદલ તમારી યશશક્તિ મુજબ તમારી સેવા બતાવીશ.

ઠગારજી—ગર્ભે શ્રીમંત શેઠ તમે તમારા પ.સા અને મર્બ શ્રીમંતાઇના શુભાનમાં મસ્ત છો કે તમે કહો છો કે મારી વીધાની

તમે કદર કરશો. પરંતુ મારી વિધાની કદર કરવા મહાન પાદશાહ તો શું પણ ઇંદ્ર જેવા એ પુણ્યકાળ બદલથી સ્વર્ગનું સુખ ભોગવનાર પણ કરી શકે તેમ નથી ત્યારે તમે સવાલ કરશો કે એવી અદ્ભુત વીણા આપ મને શા માટે બતાવે છે, તો તેનું કારણ એટલું જ કે આપ પુર્વ સંસ્કારો છો આપની વાસનાના તે અંકુરો આ તમારા મુખપર સ્પષ્ટ દેખાય છે તો આ મારી વિધાને તમે હૃદયમાં સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકશો એ ઉપરાંત હાલ વિશેષ કહેવું થયા છે.

પરંતુ ધન્ય છે તમારી ઉદાર વૃત્તિને ! એટલું કહેતાની વાર પોતાના હાથમાં રાખેલો ત્રીકાલ દર્શક આયનો શેઠને આપીને કહ્યું કે દીબ્બાત્મા આ આયનાને બે હાથે પકડી તેની ઉપર તમારી દ્રષ્ટી ચોટા ! જો ! જો ! દ્રષ્ટીને આડી અવળી ફેરવતા નહીં આથી ત્રણ કાલનું ફરીથી જોવાનું ? જાણવાનું મળશે નહીં.

સાહુકાર—તે માટે આપ નિશ્ચિંત રહો. તમે જ્યાં સુધી કહેશો ત્યાં સુધી મારી દ્રષ્ટીને તેની ઉપર ચોટાડીજ રાખીશ એટલું કહીને તેણે પોતાની દ્રષ્ટી તે ત્રીકાળ દર્શક આયના ઉપર ચોટાડીદીધી. તેને દ્રષ્ટી તે આયના ઉપર સજડ ચોટી જતાની વાર તે ત્રીકાલીએ શેઠને પુછ્યું કે “ કેમ શેઠ જોયું ! આનું નામ ત્રીકાલ દર્શક આયનો તેમાં નથી જે જોયું તે સર્વ ખરું છે તેની તમને ખાત્રી થઇ હોય તો તમારી દ્રષ્ટીને તે આયના ઉપરથી પછી ખેંચી લો નહીં તો તમારી આંખને ઇન્ન થશે.

આ મોહક મધુર અને કોમળ શબ્દો સાંભળતાનીવાર પોતાની દ્રષ્ટી તે આયના ઉપરથી ખેંચી લેખને શેઠ તેના પગમાં પડી ગયો.

તેણીએ તરત શેઠનો હાથ પકડી ઉભા કરીને કહ્યું કે શેઠ જરૂર માન્યાની મહા પ્રસાદીનો ચમત્કાર જોયો કેવો છે ? તમારી ઇચ્છા

થમ ! શું હજી કંઈ જાણવાની ધૂન રહી મન છે.

સાહુકાર—અહો તરણ મહાત્મા ! તમે આટલી અવસ્થામાં આટલું જ્ઞાન મેળવેલું તે એટલુંજ નહીં પણ તે જ્ઞાનને મારા જેવાઓને લાભ આપવા એટલો બધો શ્રમ લો છો એવી તમારી ઉદાર વૃત્તિને જોઈને મારા અર્વનો નાશ થઈ ગયો તે આ વીધાથી ચઢી બીજી કઈ વીધા છે માટે મને ઝાઝું જ્ઞાન નથી પણ જો તમે તે બતાવશો તો હું મહાત્મા જન્મોજન્મ તમારો ઉપકાર માન્યા વગર રહેનાર નથી.

ત્રીકાળી—તમે ક્યા દેવના આસ્તીક ભક્ત છો ?

સાહુકાર—હું નાગદેવનો ભક્ત છું.

ત્રીકાળી—તેના તે સ્વરૂપમાં તે તમારા દેવને પ્રત્યક્ષ જોવા માગો છો ?

સાહુકાર—દેવના દેવ કરતાં મારા પ્રેમી પીતાને મહાદેવ સમાન તેની પુજા કરતો હોય તે દેવરૂપી મારા પીતાને પ્રત્યક્ષ જોવા માગું છું. તે જોયાથી મારા આત્માને મહા આનંદ પ્રાપ્ત થશે.

ત્રીકાળી—તે હું બતાવી શકવાની ચોમ વીધા પૂર્ણ રીતે જાણું છું અને તેના બળથી હું તમને બતાવી શકીશ. પણ આ તમારા ઘરમાં નહીં, સામેના મેદાનમાં જો તમે મારી સાથે આવશો તો હું તે બતાવવાને તૈયાર છું.

સાહુકાર—સામેનું મેદાન તો એક બાજુ રહ્યું પણ કોઈ ભય કર અરણ્યમાં લઈ જશો તો ત્યાં આવવાને આ તમારો સેવક ના કહેનાર નથી. એટલું કહેતાંની સાથે શેઠ તે ત્રીકાળીને હાથ પકડી નીચે ઉતર્યો અને પોતાના મ્હોલાની સામે આવેલા એક વીસાવ મેદાનના મધ્ય ભાગમાં જઈને ઉભી.

તે વેપારી કુતારણે અત્યારે ખરું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું છે અને કાંઈ અદ્ભુત મહાક્રમા જેવા તેજોમય સ્વરૂપમાં લલકારી ' શેઠ ! ઉપર જુઓ ! આ આકાશ સ્વચ્છ છે કે નહીં ' શેઠ ! ઉપર નજર કરી અને આકાશની સ્વચ્છતાની ખાત્રી આપી ત્યારે એ ત્રીકાગી દરશી બોલો, મેડા જુઓ ! તમારી સામે એક તેજોમય આયનો પડેલો છે એ આયનો તે હમારું જ શેઠની રૂબરૂમાં મુક્યો હતો જેથી શેઠ બોલી ઉઠ્યા કે ' એવો તમોએ જ મુકેલો છે.

હમારણ—તેની કાણુ ના કહે છે પણ તે ક્રૂર અતાવવા 'ત' મોને કહું છું તે આયના પર સ્થીર નજર રાખો કાને જુવો છો તે તપાસો.

તે હમારણના કહેવા પ્રમાણે તે સાહુકારે એકદમ પોતાની દ્રષ્ટીને આકાશ ઉપર નાખી તો તેને પોતાના બાપની પ્રતિમા જેવામાં આત્મી તે સાહુકાર દાય જોડી નમસ્કાર ઉપર નમસ્કાર કરવા મંડી પા્યો એટલામાં તે પ્રતિમા અલોપ થઈ ગઈ.

તે જણી લઈને તે હમારણે સાહુકારને કહ્યું કે ! કેમ ધર્માત્મા ! તમારા પીનાની પ્રતિમાનાં દર્શન કીધાં કે ?

સાહુકાર—હા એકવાર નહીં, પણ હજારવાર કર્યાં.

હમારણ—હવે ચાલો તમારા ઘરમાં મને પહેલો આયનો પાછો આપશો તો તમારો મ્હેટો ઉપકાર માનીશ.

સાહુકાર—એ આયનો તમને પાછો હવે કદી આપનાર નથી. પણ તેને બદલે જે માગસો તે આ વખતે તમને આપવાને તક્યારણું. તેમાં કાંઈપણ શંકા રાખવાનું કારણ નથી.

હમારણ—તે મારા માહાત્માની રજા સીવડ તમને કેમ આપી શકાય ? એ કંઈ જેવી તેવી નકામી નીર્માલ્ય વસ્તુ છે કે ?

સાહુકાર—જે વખતે તમે તે માટેની મારી સાથે સરત ઠસી હતી તે વખતે તમે આ પ્રમાણે મને કહ્યું હતું. હવે તમે ફરી કેમ જાઓ છો ?

ઠગારણુ—કદાચ એમ કહેતાં મારી જુન થઈ હશે તેથી શું તમે તે માટે મરજી વીરૂદ્ધ મારી અમુલ્ય વસ્તુ બલાતકારથી લેવાને તકવાર છો ?

સાહુકાર—હું બલાતકારથી તે વસ્તુ લેવાની જરા પણ અધમ ઈચ્છા રાખતો જ નથી, પણ તમારી તે અલોકીક અને અમુલ્ય વસ્તુની બદલ તમે જે કાંઈ માગશો તે આપવાને આ તમારો સેવક તકવાર છે, શું, આવી રીતે તમારા જેવા મહાત્મા પુરૂષને લાગે છે કે ? તમે ખાસ મહાત્મા છો પરંતુ તે તમારા મહાત્માપણાની છાપ મારીને હૃદયમાં ઉતારવાની કાંઈ પણ લાગણી ધરાવતા હોય તો મારાદીલને નાહક દુખવર્તા આ અરૂપ આત્માને સહેજ આનંદ આપી તેનો આશીર્વાદ મેળવશો.

ઠગારણુ—શેઠ તમારી આવી મારી ઉપરની સચોટ મદદ જોઈને અને મહાત્મા પુરૂષની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરી, તમારા આદર્શનો હિમંગ પાર પાડવાને કાંઈ પણ જોખમે તયારણું.

સાહુકાર—આધીન છું, શરણે છું ! મહાત્મા તમે મારો કે ઉગારો ! શું હું તમારી સામે થઈ તમને કંઈ પણ કહેવાને માટે શક્તિવાન થઈ શકું નહીં. હું તથા મારી સાત પેઢી અમર માઈ આપું ખાનદાન એ સર્વની પ્રેતયોનીના સોગનપર કહું છું કે હું તમારે આધીન છું અને આપના કેશપણ હુકમ માટે મારે બચાવવું આ ભરતું તથા આવતા બવતું સર્વસ્વ આપના શરીરમાં છે.

જુતારણુ—ધન્ય છે ધર્મવીર તારી અખંડ મદદ ! અને અમલ

દેહતાને, જે કે હું પછસાદાર અગર રાજ્ય જેવા અધીકારને આધીન નથી તેમ મારા ગુરૂની આજ્ઞા પણ એવી વીમુખ રહેવાની છે તોપણ મારા ગુરૂએ હાલ સર્વદર્શન સીદ્ધનો યશ આરંભેલો છે. અને તે યશમાં કટલાક પૈસાદારની મદદની જરૂર છે અને તેથીજ જે વર્ગના સંસ્કારી શ્રીમંતો હોય તેનેજ આ યશમાં આમંત્રણ કરવા અથવા એ માટે મદદ કરવા માટે તેઓના પુર્વના ઉત્તમ સંસ્કાર જન્મીત કરવા અમોને આજ્ઞા થઈ છે, એ આજ્ઞા અનુસારનું તમારા ભવ્ય લલાટપર ઝળકતા પુર્વ સંસ્કાર જોઈ આ મારા ગુરૂજીની પ્રસાદી તેની આજ્ઞા પ્રમાણેજ આપી છે, વધારે આપણું તો તેના હાથમાં છે. પરંતુ ગુરૂજીની ઇચ્છા પ્રમાણે એ મહા યશ પુરો કરવા જે ધનની જરૂર છે તેમાં તમારા જેવા સંસ્કારી મદદ કરશેજ.

સાહુકાર—એવા ઉત્તમ કાર્યમાં એકથી ત્રણ કરોડ કે જે મારી શ્રીમંતાઇના હદ છે. ત્યાં સુધી આપવા તક્યાર છું, એલો આપને કેટલી જરૂર છે

ઠગારણુ—ફક્ત એક લાખ રૂપીયા.

સાહુકાર—જસ એટલુંજ. પણ સમજ્યો પરમાર્થી મુમુક્ષ વો પેશ ધન લઈને ક્યાં સંભાળે ! ઠીક છે. જેવી આપની ઇચ્છા એટલા રોકડા રૂપીઆ ઉઠાવવા માટે આપને કાંઈ માણસ જોઈશે કે કેમ ?

ઠગારણુ—રૂપીયા લઈ જવા અને સંભાળવા એ અમારા ઉત્તમ સંસ્કારી કર્મથી વીરૂદ્ધ છે તો એ પછસા જેટલા અમુલ્ય રત્નો વી. એરે, આપણે કે જેથી અમારું કાર્ય પાર પડશે.

સાહુકાર—અરે એમાં શી મોટી વાત છે એક કરતાં એકસરસ હીરા માણેક અને રત્નો મારા ખજાનામાં ભર્યાં છે. લો હવે બેસોહું મારા ખજાનામાં જ તેમાંનો એક અમુલ્ય અને અધોઠીકે હાર કાઢો

આપું તેથીજ આપનું કાર્ય અને ધન્ય પુણ્ય થશે. એટલું કહીને તે સાહુકાર ચાવીઓનો ઝુડો લઈને પોતાના ખજાનાની અંદર ગયો.

તે સમયનો લાભ લઈને તે ઠગારણે તરત તે ત્રીકાળ દર્શક આયનાને પોતાના ખજાની અંદર સંતાડી દઈને અંદર સંતાડી રાખેલા બીજા સાદા આયનાને કાઢી ત્યાંજ રહેવા દઈને શુપ શુપ બેસીરહી.

એટલામાં તે સાહુકારે એક નવસર હીરાનો હાર લઈ, તે ઠગારણના હાથમાં આપ્યો. તે જોઈને ઠગારણ ખુશ ખુશ થઈ ગઈ છે ત્રીકાળ દર્શક આયનાને શેઠના હાથમાં આપીને કહ્યું કે, શેઠ ! આ આયનાને સવાર સાંજ સુમંધી પદારથોનો ધુપ કરતાર હેજો. અને સુર્ય ઉગ્યા પહેલા તે આયનાને જોશો તો તેમાંથી તમે સર્વ જોઈ અને જાણી શકશો. અને સુર્ય ઉગ્યા પછી જોશો તો તેમાંનું કંઈ પણ દેખાશે નહીં.

એટલું કહેતાની સાથે તે ઠગારણ શેઠનો અંગણો તણ ગઈ અને પોતાને રથાને જઈને બેઠી.

સુર્ય ઉગ્યા પહેલા શેઠ ઉઠ્યો અને રાત્રી સંધ્યા કરી તે આયનાને ધુપ આપીને એક દાંડીથી જોવા લાગ્યો. પછી તેને કંઈ ન દેખાય તેથી તે ફરી ફરીને જોવા લાગ્યો, પણ પોતાના મોઢા સીવાય તે કંઈ જોઈ શકતો નહોતો તેથી તેના તે વીચારમાં પડી ગયો. અને તે વીચાર કરતા તે બોલી ઉઠ્યો કે, 'આતો કોઈ ઠગ આવી મને ઠગીતો ગયો નથીને ? ઠગ નહીં પણ તે ઠગારણીતો નહો હોય ? હા એમજ લાગે છે. બતાવ્યો હતો તે તો ખરો હતો અને મનેઆપી મધ તે તદ્દન ખોટોજ છે. હાય ! બાપજી ! વગર તરવારે મથુ કાપી મધ ! પક્કી લુચ્ચી ! પક્કી ઠગારણ ! પણ જરૂર ક્યાં? એની માનાપેટમાં, રાજાની પાસેજ એની તપાસ કરાવીશ પકડી મંગાવીશ. અને તે

અદલ તેને સખતમાં સખત શીક્ષા ન કરાવું તો માર નામ સોભા-
અચંદ નહી.

એટલું કહેતાની સાથે ગાડી મંગાવી, ગાડી આવતાની સાથે
ગાડીમાં બેસી રાજની પાસે જઈ જે બનાવ બન્યો હતો તે કહી
શું બળાવ્યો.

આ સાંભળી રાજ ખડખડ હસી પડ્યો, એ જોઈ સાહુકાર શ-
રમીદી પડી ગયો.

સાહુકારને શરમીદો થઈ ગયેલો જોઈ રાજને આ પોતાની
ચાલ માટે હસકું લાગ્યું. તેથી બોલ્યો, ' શેરુ! આપ કાંઈકીકર
કરશો નહીં. પરંતુ આ આપની અદભુત વાર્તા કે જે બયંકર ભુલતું
મુળ કારણ તે સાંભળી મને હસવું આવું તે માટે આપને ખોટું
લાગેલું જોઈ હું પસ્તાઉ છું.

સાહુકાર—નહીં ગરીબનીવાળ, એથી મને કાંઈ ખોટું નથી
લાગ્યું. પરંતુ એટલું તો હું સમજ્યો છું કે આ મારી થયેલી ભુલ
કાંઈ નાની મુની નથીજ અને એ ભુલ કરનારા મારા જેવી વીચીક્ષણ
પાત્રની લાયકાત પરથીજ આપને હસવું આવ્યું છે તો તે હાસ્ય
યોગ્યજ છે.

વીક્રમ—આપ મુજ છે જેથી સહજ સમજી શકો છો. એવી
આપની વીચીત્રતા પર હું ઘણોજ ખુશી છું. હવે આ બાબતમાં
મારે તમોને કાંઈ વીધેશ્વ પુછવું પડશે તેનો જવાબ આપ આપી
શકશો કે કેમ?

સાહુકાર—શીરો ચરમથી આપની ઇચ્છા એજ અમારીફરજ છે.

વીક્રમ—એ આપની લાયકાત દર્શાવે છે તો હવે કહો જોઈએ

કે ત્રીકાળદર્શી આવેનો અને એવી બીજી કોઈ વસ્તુ દુનીયાપર છે તેની તમાને કંઈ ખબર હતી.

શાહુકાર—નહીં, પરંતુ એટલું હું જાણતો હતો કે યોગવીદ્યા વાળા મહાત્માઓ કોઈ અદ્ભુત વસ્તુઓ અને ચમત્કારી દર્શનોથી આપણને શ્રદ્ધાળુ કરી શકે છે.

વીક્રમ—જ્યારે આપને એ વીષેની એ ઉપરાંત કંઈ ખબર નથી ત્યારે તો આ જીલ્લે માટે પણ તમે તદ્દન નીર્દોષ છો. પરંતુ આ ઉપર તમે અને આ દરબારમાં હાજર થએલા સર્વને પુછુ છું કે એ વીષયમાં જો કોઈ કોઈપણ જાણતું હોય તો આનો સ્પષ્ટ ખુલાસો કરો.

વીદવાન સલાસદ—(૧) હજરત એ નામેની એક કીયા સત્ય છે અને એ કીયા મીસર દેશમાંથી આપણા દેશમાં આવેલી જે માટે હું પુરતી રીતે જાત છું.

વીક્રમ—જો તમે તેનો ખરેખરો જ ભેદ જાણતા હોય તો ચોખ્ખા સજ્જદોમાં ચોખ્ખો ચોખ્ખો ખુલાસો કરો કે જે સાંભળી આપણી પ્રજા અનેક ઠગારાને હાથે ઠગાતી ઠગરે અને એવી હરામી દાનતવાળાનો કાયદાસનો આ ધંધો ડુબી જાય. જેથી આપણી પ્રજામાં દટલાક મરીમની મહા મહેનતે મેળવેલી પઈસાની રકમ ખચે, કાંચ માણુ સ માત્ર જ્યારે કોઈ પણ પ્રકારના ક્રમ ભાગ્યમાં ફસાય છે. ત્યારે તે દરેક બાબતમાં સંપત્તીહીણ (મરીમ) થતા જાય છે. અને એવા દુખમાં સડખડતા માણુસો પોતાની પાસે કાંઈક બાકી રહેલ કીમતી અવેજને આવા ધુતારાઓ ધોળે દીવસે લુંટી તે મરીમ થયેલા ક્રમ ભાગ્યને દુઃખમાં નાંખવાનો ગુન્હારૂપ પ્રયત્ન કરે છે. એવા ધોળા દીવસના ઠગથી આપણી પ્રજાને બચાવાને માટેનો કાયદાસર ઈલાજ

એજ છે કે આ બાબતના દરેક ભેદ ખુલા કરી નાખવા તો એ ઉત્તમ કાર્યમાં તમે આ વીષેનો ભેદ ચોક્કસ બોલી મદદ રૂપ થશો.

વીદવાન સભાસદ—આપની એ ઉત્તમ પ્રયત્નને હું તનમન અને ધનથી આધીન છું મારે કહેવાના ખુલાસામાં હજરત અને તેને લગતા એટલે તેના જેવા બીજા પણ અનેક દુયકાઓ માટે દુઃકામાં જ કહું છું.

હજરત એ કીયા દ્રષ્ટી દોષ આભારી છે નહીં કે યોગ વી-
દાનો તેમાં જરા પણ અંશ હોય. હજરત દેખાડવાની અનેક રીતીઓ વપરાય છે નખપર મસતો હાથ તેજસ્વી કરવામાં હથેલીમાં કોઇ કાળો પદાર્થ તેજસ્વી બનાવી વીંટીને ચોપડવાથી ઉપર નંગને ઠેકાણે કોઇ ધાતુના ટુકડાપર કાળો પદાર્થ લગાડી તે પર સાધારણ આવતો (આરસી) ના જેટલા સ્વચ્છ કાચના ટુકડા પછવાડે તેના જેટલુજ ધાતુનું પતરું રાખી તે પર મસ લગાડવાથી અને એ પ્રમાણે અને જુદી બેડી કીયાના જુદા જુદા સ્થળે યોગતા મુજબ ઉપર પ્રમાણે જોઈવશ્ય કરવાથી માણસની દ્રષ્ટી ખેંચાય છે આ દ્રષ્ટી ખેંચાવાનું મુખ્ય કારણ અંધકાર અને કાળો પદાર્થ એ બેની વચ્ચે રહેલી આંખોમાંનું તેજ અને કાળા પદાર્થ રાખેલ કાચનું અથવા કોઇ તેજસ્વી મેળણીનું તેજનું ઐક્ય થવાથી કાંઈ કાંઈ વી-
મીત્ર દેખાવો દેખાય છે પરંતુ તે ફક્ત દ્રષ્ટી દોષ છે ‘ એથી એમાં કાંઈ પણ વીષેશ સત્તા અગર સત્યપણું નથી. આ બાબતમાં આથી વીષેશ ખુલાસો કોઈને જાણવો હોય તો અંથ કર્તાને મળવાથી સં-
તોષ પુર્વક જવાબો સાથે ખાત્રી આપી શકશે.

સાહુકાર—કપા નીધાન આ આપની આગાનું થએલું અનુ-

કરણ અનેક માણસોને મદદરૂપ થશે. એ આપની ઉત્તમ પવિત્ર ભાવનાનો અદ્ભુત ઉત્કર્ષ તમોને આપશેજ, પરંતુ મેં જે આકાશમાં સ્વરૂપ જોયું તેનું કાંઈ નીરાકરણ આથી થયું હોય તો મારી અલ્પ મતીને યોગ્ય હું એ સમજતી ભાગ્યહીન રહ્યો છું.

વીક્રમ—ખરેખર શેઠજી એ આપનો ખ્યાલ કાંઈ ખોટો નથી પરંતુ એ વીષય ઉપર કરતાં જો કે વધારે કીમતી નથી પરંતુ ઉપલી ખાખત કરતાં કાંઈક સામર્થ્યવાન છે જેથી તેનો ખુલાસો પણ ધણીજ લંબાણનો થશે જેથી અત્યારે આ દરખાસ્તનો કીમતી વખત ન રોકતાં એ માટે આપણે આવી દરેક ખાખતા ખુલાસા એક જુદા અંથ રૂપે પુરતી સમજ સહીત પ્રજા વર્ગને પુરા પાડશું.

સાહુકાર—ધન્ય છે રાજન ! આ આપની ઉદારતાના વખાણ આજ મ્હાટા કરીયોને હાથે લખાશેજ, અને તે સાથે આ આપના શોધાયેલા પ્રજાને લાભના લેખો પણ તેઓજ બહાર પાડશે જેથી કોઈ પણ જમાનાની પ્રજા એવા લેખકોની કૃપારૂપ પ્રસાદી મેળવવા ઇચ્છાતુર રહેશે તો મેળવી શકશેજ.

વીક્રમ—શેઠજી ! એ આપના ભવીષ્યના વરતારાના વાક્યો સત્યજ થાઓ, પણ હું સહેજ હસતાં હસતાં કહું છું કે આ સમજો ગોઠાજો એ તમારા ભવીષ્ય જાણવાના શોખેજ વાળ્યો છે. તો ભરી વ્ય ક્યારે જણાય. જ્યોતીશનો ખરો અર્થ અને તેની શક્તિ કેટલી હદમાં રહેલી છે વીગેરે એવા ખુલાસા મારી તરફથી હવે એક અંથના આકારમાં બહાર પડશે. તેનો લાભ લેશો.

વારતા ૧૩ મી.

વેશ ધારી આવો

વિક્રમની દરબારમાં ત્રાકાલ દર્શક આપનાને: સર્વ બેદ ખુશો થઇ જવાની ખબર આ પુણ્યકળા ધુતારણને પડવાથી તે જરા પણ દોલગીર ન થતાં વીક્રમની દરબારનાં વખાણ કરવા લાગી અને મનની સાથે વાતો કરવા લાગી કે, ‘ જ્યારે આવી રીતે વીક્રમ ખોટા ખરાને સોધી કાઢવામાં એટલી બધી શક્તી ધરાવે છે. ત્યારેજ મેં મારી ધુત વિદ્યાનો કાંઇક ચમત્કાર બતાવવાને આ ઉજોણીમાં આવો છું. જે વીક્રમના રાજ્યમાં એક ચીમડાના તેર લ મા જેવું હતતો. તે મારી વીદ્યાનો ચમત્કાર બતાવવાને આ ઉજોણી નમરીમાં કદીપણ આવત નહીં.

ચાલ જીવ, હવે તું તર્કયાર ચા હજી બહુ કામ કરવાનું છે, તેનેજ તું વીચાર કર, તેનેજ માટે તું સચેત રહે. વખત થવા આ જ્યો છે. જે આજે મારે કરવાનું છે તે તું તર્કયાર કરી લઈ, ઝટ બહાર પડ એટલે થયું.

ધણીક જાતની દવા ભરી સાચવી રાખેલા એક મુઠ્ઠાને પોતાની પેટીમાંથી બહાર કાઢીને તેના શરોરના કેટલાક બાગો ઉપર ઝીણા તારો બાંધી દઇ, તેના છેડા છુટા રાખી એક રેસમની ચાદરમાં લપેટી લઇને પોતાના માણસના હાથમાં સોંપ્યું.

પોતે પોતાના બીજા ઓરડામાં ગઇ: સમસાણી ખાવાનો વેષ ધારણ કરીને બહાર આવી, અને બીંતની ઉપર જે ઝોળી ટાંગી હતી. તે લઇને તેમાં કંઈક વસ્તુઓના પડીકા નાખીને પોતે પોતાના હા-

ચમાં નાખીને માણસને માથે મડદું ઉપડાવી પોતાના ધરની બહાર પડી.

આડી અવળી શેરીઓમાં થતી છેક કોટવાળના અપ્પુતરા આ-
મળ આવી, એટલે ધડીઆળમાંથી દસના થોકા પડ્યા.

આ ધંટા સાંભળીને તે પૂછું કળા નગરીના દરવાજા બહાર
નીકળી રાજના બાગની સામેના મેદાનમાં ગઇ.

આ મેદાનમાં બહુ ઝાડો હતા, તે ઝાડોની વચમાં આ મુડદાને
હિલુ રાખ્યું.

પોતાની ઝોળીમાંથી કેટલીક દવા કાઢી દરેક ઝાડોના પાંદડા,
અને આ મુડદા ઉપર છાંટી છાટતાની સાથે તે ઝાડો અને મુડદામાંથી
અઝીના બડકા નીકલવા લાગ્યા, મુડદાનાં એક હાથમાં ઢાલ અને
બીજા હાથમાં તરવાર આપી.

મુડદાની પાછળ જે તારો બાંધેલા હતા. તે તારો છુટા પાડીને
પે.તે નિચે બેસી ગઇ. ૬ તરત મડદું ત્યાંથી ચાલ્યું અને રાજના
બાગમાં દાખલ થઇ ઢાલની સાથે તરવારના ધા કરવા લાગ્યું.

ઢાલના ઉપર તરવારના પડતા ધાના અવાજ સાંભળી, માલી
પોતાના ઝુપડામાંથી બહાર નિકળી, આ અદ્ભુત ચમત્કાર જોતાંજ
માળીની છાતી ફાટ ફાટ થવા લાગી

મુડદું તરવારને નચાવતું માલીની સામે જવા લાગ્યું તે જોઇને
માલી કાળી ચીસ નાંખીને પોતાના ધરના માણસને કહ્યું '૧! કોણ
કાળ આગ્યો છે.' માટે ભાગવું હોય તો ભાગો નહીં તો હમણાં
આપણુ બધાને કાપી નાખશે. ધરના માણસો આવા વીચિત્રકાળને
જોતાંજ પોતાના ધરને મુકી છુટ દઇને બાગની બહાર નિકળી ગયા

એટલુંજ નહીં પણ બાગના આસપાસ ન રહેતા છેક કોટવાળનો ચપ્પુતરો શોધી દોડતાં મમાં.

એટલામાં તે પૂછુંકળાએ તે મુઠ્ઠાને પાછું ખેંચી લખતે તરત બાગમાં દાખલ થઈ, અને માલીના ઘરમાં જઈને માલીનો ખજાનો ખાલી કરીને પોતાની જગાએ આવીને પોતાના માથુસને આપી દમને પોતાને ઘેર રવાના કરી દીધો.

કોટવાલ ચપ્પુતરામાં બેઠો હતો. ત્યાં માલી જઈને કોટવાલને કહેવા લાગ્યો કે ! 'કોટવાલ ! તું રાજની નોકરી કરે છે કે મસ્કરી કરે છે ?

કોટવાલ—કેમ ! માલી ! તારું મગજ ડેકાણે છે કે તાડના જાડમાં બરાયું છે ?

માલી—કોટવાલ ! તાડના જાડ તને રાત ને દીવસ સ્વપ્નામાં મળતા હશે. તેથી તને હમણા યાદ આવ્યા હોય એમ મને લાગે છે. નહીતો તું મારા મગજને તાડના જાડમાં ગયું છે એમ કહી પણ કહેત નહીં.

કોટવાલ—જો તારું મગજ તાડના જાડની વાસનાથી ઘેરાઈ ગયું ન હોત તો તું આ તારા પરિવાર સહીત બાગનો સુનો મુઠ્ઠો મુઠ્ઠો અહીંઆ આવતા.

માલી—હાડીયણને મન હસવું ને દેડકાનો જીવ જાય છે. અરે ઉપરથી બાઈથી દુઃખપર કેવો ડામ દે છે અલ્લા કોટવાલ ! આ તું બોલતો નથી. પણ તાથી સેતાન તને બોલાવે છે. જરા વીચાર કરજે. સામે રાજનો માલી છે. તારા ઓધાનો ખ્યાલ ન કરતાં તારી અકલનો લામરડા ગુમાવવો હોય તો, તમે પીંજરાને ઘેર કેમ જતા

નથી ? જો હું તને છેવટે કહું છું કે રાજના બાગનો કોઈ નાશ કરી બાગની અંદર જે કાંઈ તારી પુંજ હશે તેને જો કોઈ હરામખોર લુટી જશે તેનો હું જોખમદાર નથી. પણ તું છે.

માલીના આવા કડક શબ્દોનો કણકો કોટવાણના મગજમાં જબરદસ્ત લાગવાની સાથે કોટવાણનો નિસ્સો ઉતરી ગયો, અને સુધીમાં આવી કોટવાણે માલીને કહ્યું કે ! ‘ બોલ માલી બોલ !! તારા બાગમાં કેટલાં હરામખોરો આવ્યા હતા ? તે ક્યાં છે ?

માલીએ ખરી બાબત ન બતાવતા કોટવાણમાં કેટલું પાણી છે તેની પરીક્ષા કરવા માટે માલીએ કહ્યું કે ! ‘ કોટવાણ ? મેં મદ્યા નથી ! આપણા બાગની આસપાસ ઝાડની નીચે સંતાઈને બેઠા છે.

કોટવાણ—એમાં શી મોટી ! વાત છે. એટલું કહી કોટવાણ હથ્યાર બાંધી તઇયાર થઈ માળીને સાથે રાજના બાગ તરફ જવા નિકળ્યો.

આ મધાને બાગની લગભગ આવતા જોઈને પૂર્ણકલાએ તે મુઠ્ઠાને ધીમે ધીમે બાગની સામે ચલાવતી ગઈ; આ જોઈ માળી મનમાં જાણી ગયો કે જીવ લેવાને આવેલો કાલ હજી ગયો નથી. પણ બાગના દરવાજાની સામે ઉભો છે. તે કોટવાણને ન બતાવતાં પાછલે રસ્તેથી બાગમાં લઈ જવામાં જ લાભ છે. એવો વિચાર કરીને કોટવાણને કહ્યું કે, ‘ કોટવાણ’ અહીંથી ચાલો બાગને પાછલે રસ્તેથી જશું કે ત્યાં જે કાંઈ હશે તે તમારા જણાવવામાં આવ્યા વીના રહેનાર નથી. તે કોટવાણ તે પ્રભાણે વર્તવાને કપ્પુક થઈને બાગને પાછલે રસ્તેથી ગયા અને બાગમાં દાખલ થઈ સર્વ જોવા લાગ્યાં તો માલીનો બધો ખજાનો લુટાઈ ગયલો જોવામાં આવ્યો.

આ જોઈએ કોટવાણ જરા વીચારમાં પડી ગયો, અને તરત આંતરમાંથી તરવાર ખેંચી માલીને કહ્યું કે, તારા લુટાઈ ગયેલા ખજાના

માટે જરા પણ ગભરાઇશ નહીં. જા તું તારા ઘરમાં, છોકરાછાંચાં વગેરેને ધીરજ આપીને નિર્ભયથી ઉઘ કાઢ હું આજની રાત તારા આગના ચોકી કરીશ.

એટલું કહેતાની વાર કોટવાલ આગના દરવાજાની પાસે આવીને હોમો, તેટલામાં તે મુડદું તરવાર ફેરવતું કોટવાલની સામે ઉભું રહીને પોતાની તરવારને ઉગામી. આ જોતાં કોટવાલ જરા પણ હીંમત ન દારતાં તરત પોતાની તરવારનો એક જખરો ધા તે મુડદા ઉપર જેવા મારવા જાય છે, તેવો તેનો ધા ચુકાવીને મુડદુ દસ હાથ પાછળ ફડી ગયું. તે જોઇને કોટવાલે કહ્યું કે, 'એ સેતાન ? હવે તું મારા હાથ-માંથી નાકાસી કેટલે છેટે જઈશ ! હું હવે તને કદી મુક્તાર નથી. એટલું કહેતાની સાથે કોટવાલ છત્રાંગ મારતો તેની સામે દોડ્યો. મુડદું પણ પાછલે પગે કુદતું કુદતું આગળ ચાલ્યું. આ પ્રમાણે તે મુડદુ કોટવાલને છેક મસણુ આગળ લઇ જઈને મસાણુમાં અક્ષોપ થઇ ગયું.

આ વખતે પુર્ણકળા એ પ્રમાણે સંકેત કરી રાખ્યા મુજબ પોતાનું દામ કરી આ મસાણુના મસાણી બાવાનો વેષ ધારણ કરી લઇને તે મસાણી બાવાની ઝુંપડીમાં બેસી હતી.

મસાણી બાવો હજી શું પોતાની ઝુંપડીમાં જાગે છે. એવું જાણીને કોટવાલ તેની ઝુંપડીમાં ગયો. પોતાની ઝુંપડીમાં કોટવાલને આવતો જોઇને તે મસાણી બાવો તરત હોમો થઇને કોટવાલનો સત્કાર કરીને પોતાની પાસે બેસાડીને પૂછ્યું કે, 'કોટવાલ સાહેબ ! આ વખતે આ અંધારી રાતે આ જાગતાજોત સમસાણુમાં તને કેમ આવવું થયું.

કોટવાલ—બાવા ! તમે કાંઈ ચમત્કાર જોયો !

બાવો—શું તે ચમત્કાર જોવા માટે તમે અહીં સુધી આવ્યા છો ? એ ચમત્કાર હમણાંજ મારી નજરેથી અહીંયા અક્ષોપ થઇ ગયો.

કોટવાલ—તે ચમકાર ખતાવનાર શું કાંઈ પ્રેત છે.

બાવો—હા ! તે એક જાપરદસ્ત પ્રેત છે.

કોટવાલ—અને તે આવી રીતે ખીજને દુઃખી કરવા માટે
યેજ રાતના નિકળે છે ?

બાવો—હા મહારાજ !

કોટવાલ—હવે તે ફરીને પાછો નિકળશે નહીં !

બાવો—એતો ક્યારનો અહીંથી નીકળી બહાર ચાલ્યો ગયો.

કોટવાલ—એ હમણા ક્યાં ગયો હશે ?

બાવો—હવે તેની સાથે તમારે શું કામ છે ?

કોટવાલ—બાવા ! મારે એની સાથે બહુ કામ છે !

બાવો—કોટવાલજી ! શું તમે માંડાતો ખની ગયા નથી ! જો
જો સંભાળજો ? મને બમ લાગે છે કે રખેને તે પ્રેત તમારા ભોમ
સેના તમારા પેટમાં પેશી જઈને આમ બોલાવતો ન હોય ?

કોટવાલ—બાવા ! તમેતો પ્રેત જેવા લાગોછો તેથી પ્રેત જેવું
બોલો છો ! અમે રજપુત બચ્ચાં જો પ્રેતથી ડરતા હોતતો આ
અંધારી રતે તમારા સ્મશાણ સુધી તે પ્રેતની પાછળ આવત !

બાવો—શું ત્યારે તમે તેને પકડવાની એટલી બધી હિમત
ધરાવો છો ? હું કહું છું કે તમારાથી તે પ્રેત કદીપણ પકડી શકાય એમ
નથી. તે તમારી તરવાર કે અંદુકથી ખીતું નથી તો ?

કોટવાલ—તો તો શેનાથી ખીકે છે.

બાવો—તેની શક્તીને વશ કરી જાણનારને સ્વાધીન માય છે.

કોટવાલ—તમે તેની શક્તીને વશ કરવાની વીજાને જાણી-
શક્યા વગર સ્મશાણમાં કેમ એસી શકતા હશે.

બાવો—જાણવાથીજ મારી પાસે આ મસાણુમનિ કાઢવજી પ્રેત આવતો નથી.

કોટવાલ—ત્યારે તમે તમારી તે વિદ્યાથી તે પ્રેતને મને કેમ પકડી આપતા નથી.

બાવો—તમારી તેરીજ ઇચ્છા છે, તો મારી ના નથી, પણ મારી સરત પ્રમાણે તમે વર્તવાને બંધાતા હો તો હું તૈયારહું.

કોટવાલ—બાવાજી ! શી સરત કરવા માગોછો ?

બાવો—તમારા કપડા ઉતારી મને પહેરવા આપો અને મારા તમે પહેરી પ્રેતના માથાની બનાવેલી હારમાળા તમારા ગળામાં પહેરી ગુપચુપ મારી ઝુપડીમાં સુઈ જાઓ. જુઓ પછી એક સપાટામાં તેને પકડી તમારી પાસે લાવી હાજર કરુંહું કે નહીં. કોટવાલે બાવાની સરત કબુલ કરી તરત પોતાના લુગડા ઉતારી બાવાના પહેરી, બાવાના કહેવા મુજબ ઝુપડીમાંજ સુતો. કોટવાલના હથ્યાર કોટવાલના લુગડા પૂર્ણ કળાએ પોતે ધારણ કરીને બ્યાં બ્યા સ્મશાણના બાવાને બેશુદ્ધ કરીને મસાણુની રાખમાં લોટી દીધો હતો, તેને શુદ્ધમાં લાવી. પોતે પોતાના વેષને સમેતી લઈને પોતાના ઘરને રસ્તો લીધો.

સહવાર પડતાં સ્મશાનમાં બેગા થયેલાં ડાહ્યોએએ કોટવાલની આ દશા જોઈને હસવા લાગ્યાં, ઘેર ગયો અને તે ચર્ચા આખી જગરીમાં પવનની પેઠે ફેલાઈ ગઈ.

રાજાને કાને આ ખબર પહોંચતાં તરત પોતાના બાગના માલી અને કોટવાલને દરબારમાં હાજર થવાનો હુકમ લખી ચતુરને મોકલ્યો ચતુરને રાજાનો હુકમ મળતાજ, ચતુરે પોતાના માણસો માણસોની મારફતે રાજાનો હુકમ માલી અને કોટવાલને પહોંચાડી દીધો.

બંનેને રાજાને ખાસ હુકમ મળતાં કોટવાળ અને માળી

રાજની દરબારમાં હાજર થયા.

વીક્રમ રાજ પોતાના ખજાના સહીત, વીદ્યાન રત્નો રૂપી આભુષણથી રાણુમારી બેઠેલ છે. એટલામાં કોટવાલ તથા માળી હાજર થયા. અને તેઓએ આ બંન્ન દરબારમાં કાંઈ પણ જુદું બોલવની હિંમત ન કરતાં રાત્રીએ જે હકીકત બનેલી હતી તે નીવેદન કરી વીક્રમ રાજ પોતાની વીચીક્ષણથી ચંચળતામાં અને શૈર્ષતામાં ભરપૂર આ ચપળ માણસને કોટવાલની જગ્યા આપી હતી. અને તેનાથી પોતાની પ્રજાનું ચોક્કસ નીર્ભયપણું તે ધારતો હતો, પરંતુ આ નવીન ખેલ બનવાથી અને પોતાના વીચીક્ષણ કોટવાલના પહે-રવેશ અને હથીયાર તેના હાથેથીજ જવાથી વીક્રમ રાજને જરાક આ બાબતમાં માહું લાગ્યું હતું. પરંતુ ચક્રાર રાજ આ બાબતમાં કોટવાલનો કાંઈ ગુન્હો ન ગણતાં આ ઠગવીધા ચલાવનાર પર આ વખતે ખુબ ગુસ્સે થયો. પરંતુ એ ભાવ પોતાના હૃદયમાં છુપાવી કોટવાલને ચમકાવવાને માટે કેટલાક પ્રશ્નો પુછવા લાગ્યો.

“ કેમ ઉજગેણી નગરીના કોટવાલ ! તમે તમારી ફરજ તો ઠીક બજાવી છે કે ?

કોટવાલ—મહારાજધીરાજ ! આ સેવકની નીર્માશ્વતા માટે ક્ષમા સાથે કૃપાદષ્ટીની ક્ષમ ઇચ્છા છે. અને આજથી આપની પ્રજાની સેવા માટે હું તદ્દન અયોગ્ય નીવડ્યો છું.

વીક્રમ—એટલી બધી હદમુધીનું માર કહેવું નથી, પરંતુ આ બાબતમાં તમેએ કરેલી ભુલ ખરેખર વીક્રમની રાજ્યધાની ઉજગેણીનાં કોટવાલને માટે તે વધારે પડતી છે.

કોટવાલ—મહારાજ ! તેહું કયુત્ત કહું છું, પરંતુ આ આપની રત્નોજડીત સમાના અંદર હવે કાંઈ પણ બોલવા માટે શરમથી હૃદય

ક્રમજ કરમાઈ જાય છે, આપની ઇચ્છા મુજબ આ લુલ માટે મને શીક્ષા ફરમારી આ સ્થળે વીશેષ વખત નીચે મહેડે ઉભા રહેવાની દયામણી વત્તાં આ રોક પ્રાણીના દુઃખ પર દયા કરશે.

વીક્રમ—મારા ખળનાના અમુક્ય રત્ન, તારી આ ચાલ ચલણથી ઉલટી તને અને તારા જેવા શોયવાન રત્નો મારી પાસે હોવાથી મને પણ શોકા મળી છે. ધન્ય છે તારી શોયતાને તો પણ આટલું તો ખ્યાન રાખવાની જરૂર છે કે આપણે દરેક પ્રકારની વીધા કુનરમાંની પ્રવીણતા આપણા પ્રાણના રક્ષણ માટે અને તે શુદ્ધ પત્ની આપના આ લોક અને પરલોકના હિત ખાતર જાણી રાખવાની જરૂર છે, આવી અનેક સારા તથા ખરાબ કાર્યો કરવાની કળા રૂપ વિદ્યાનો જેમ બને તેમ આપણે તર્ક શાસ્ત્રથી નીર્ણય કરી આપણી ફરજ બજાવવી જોઈએ. જુઓ ! આ રત્નમય સભામાંતું એકાદ રત્ન આ ભેદનો પ્રકાશ પાડી શકે. તે તર્ક શક્તિની કળાનો ખ્યાલ કરજો. અને તે પ્રમાણે અન્ય પ્રસંગ માટે એ વીધાની પ્રવીણતા અજમાવજો એથી મને વધારે સંતોષ થશે.

વિદ્વાનરત્ન સમાજનો આ ખ્યાલનો નીર્ણય કોઈ કરી શકવા શક્તિવાન હોય તેણે પુશ્ચાથી આ ખ્યાલમાં ખુલાસો કરવો.

વિદ્વાન સભાસદ—જય હો પરદુખભંજન પ્રતીપાળનો ! મહારાજ ! એ ખ્યાલમાં મારી અલ્પશક્તિ તો એવી કલ્પના કરી શકે છે કે જે અગ્નીના ભડકા અયોગ્ય સ્થળે દેખાતા હતા તે પોતાની મેજે સળગી ઉઠે એવી વસ્તુ થાય છે. જેની અસલ ઉત્પત્તિ જો કે મરેલા માણસ અગર જનાવરના હાડકામાંથી થયેલી છે તે વસ્તુ સાથે શુદ્ધ હવા મળવાથી, સહેજમાં ભડકો થઈ ઉઠે છે અને તેને થોડી જુદીના માણુ : જુતના ભડકા કહે છે, તેમ એ ભડકા

શવાનું મુખ્ય સ્થાન ન્યાં હાડકાઓ પડતર રહેતા હોય એવું સ્થાન સમજાનજ છે જેથી મરી ગયેલા માણસો પ્રેતયોનીમાં જીવતા હાડકા રૂપે રાત્રીના ભટકે છે એમ મનાય છે. હવે આ વસ્તુ કેટલોક મેળવણીથી પણ બની શકે છે અને તે વસ્તુનું મીઠાણ પાણીમાં ભળવી રાખી શકાય છે. આ મીઠાણનું પાણી કાઠપણ સ્થળે છાંટવાથી તે પાણી સુકાઈ ગયા પછી એ વસ્તુનો ભટકો દેખાય છે અને તેવા અનેક પ્રયોગ સહેજમાં થાય છે તો આ રીતે આપણા રસાયણ શાસ્ત્રીઓ કાંઈક ખુલાસો કર્યા વગર રહેશે નહીં.

રસાયણશાસ્ત્ર—મહારાજધીરાજ ! આપની સભાના ઉજવણ રત્નોની તર્ક શક્તિના પ્રકાશ પાસે અમે વિદ્યાના બળવાળા પણ અદ્વંજ છીએ. આ પંડીતના દરેક અક્ષરે અક્ષર ખરાબર છે તેમાં કાંઈ વીશેષ કહેવા જેવું નથી. પરંતુ જે માણસનું શરીર પ્રેત રૂપે આટલું કાર્ય કરતું હતું તે ખરેખર માણસનું શરીર નજ હોવું જોઈએ તેમ કાંઈ પાપાણુ લાકડાનું પુતળું પણ નજ હોવું જોઈએ કારણ એ પુતળાએ જે ચપળતા વાપરી છે તે પરથી તેનું શરીરનું વસ્તુ તદ્દન વજન વિનાની હોવી જોઈએ, તો આ પરથી એમ જણાય છે કે આપણા સંગ્રહસ્થાનમાં મુડદાની પર જે મીઠાણ લગાડી તેના શરીરનો ચોક્કસ આકાર ભળવી રાખવા માટે જે કીચા કરીએ છીએ અને તેથી અંદરના માંસહાડ આદી વસ્તુઓનો નાશ થઈ અસલ માણસના રૂપમાં જે જોખા જેવું માણસનું શરીર રહે છે તે શરીરની પેઠે આ ઠગે ઉપયોગમાં લીધું હોય એમ જણાય છે જેથી આ બાબત સહેલથી સમજાઈ શકાશે.

લીકમ—કેમ કાઠવાલ કાંઈ સમજાયું ?

કાઠવાલ—દીવ્ય દરખાસ્તમાં આવા નીર્માત્ર વીચનું જાણ્યું

જાન રૂપે ન્યુનતા હોય એમ કોણ ધારી શકે !

વીક્રમ—હીક છે તો હવે તમે આ પ્રસંગ પછી શી ચપલતા દર્શાવો છો તેના પર તમારી ચાલાકીની પરીક્ષાનો આધાર છે. અને હવે જેમ અને તેમ આ હમારણુ કે હાલમાં જેથે અનેક ઠગવીઘા ચકાવી વિક્રમના રાજ્યને ચક્રોલે ચક્રાગ્ર્યું છે તેને માટે સખત ઇલાજ લેવા જોઈએ.

વારતા ૧૪ મી.

દીપક.

રાજના માલી અને ચાલાક કોટવાળને મધ રાત્રીએ પૂર્ણકલા નામની ધુતારણે પોતાની કેવી સરસ યુક્તીથી ડગ્યા હતા. અને તમામ ઉજેણી નગરીને હેરતમાં નાખી દીધી હતી. તે વીઘા ખરી છે બનાવટી છે તે નિર્ણય કરવા માટે વીક્રમે પોતાની દરબારમાં આ વિઘાને માટે કેટલી બધી વાદ વીવાદ બરેલા ચર્ચા ચલાવતી હતી તે વાંચક તું આગળ વાંચી ગયો છે.

આ બાતમી પૂર્ણકલાને મળ્યા પછી પૂર્ણકલા પોતાના મનમાં બહુ કુઝાવા લાગી. અને મલકાતી મનને કહેવા લાગી મલકાતી કે મનડા ! જીવડા ! સાવધ થા ! આજે તારે બહુજ મહત્વનું કાર્ય કરવાનું છે.

આજ સુધી તો રાજના નમાલા અનુચરો અને પ્રજામાંના સાધારણ બુદ્ધિના સાદુકારોને ડગ્યા. જે કે રાજને અને ચતુરસીંહ જેવાને ખજા કાંઈ ઊડી દીધા નથી, તોપણ હવે કાંઈક એવું પ્રાક્રમ

કરી દેખાડવું જોઈએ કે જેથી વીક્રમ સહીત સધળા મારા આ શ-
ક્તિથી હમાય. પરંતુ આ ઉજ્યની ખુશિવાન અને વીદ્યાનથીજ ભરેલી
છે વળી ચતુરાઇતો વીક્રમના ધરમાંજ વસી રહેલી છે. આટલી બધી
હીંમત કરવા માટે માં મન શું કહે છે? અરે જખ મારે છે એ
વીક્રમની ઉજ્યણી એને એના ખુદ્ધિમાન સહાયકો? કારણ જ્યાં સુધી
મારી જુદ્ધિની ચપળતાપર મને વીશ્વાસ છે ત્યાં સુધીતો મારી વી-
દ્યામાં હું કદી પણ પછાંત નહીં પડું, એમ માં મન ખાત્રી આપે
છે. ત્યારે હવે આ મહાન કાર્યનો આરંભ પણ મહાનજ થવો જોઈએ
આટલો વીચાર કરતાં કાંઈક અજળ તર્ક યાદ આવવાથી આજેહુઝ
જોમણીનું સ્વરૂપ ધારણ કરવા માંડ્યું શરીરપર એવો રંગ લગાડ્યો કે
જે સુકાયા પછી જેનો દેખાવ સેંકડો વર્ષ ઉપરની અવસ્થાનો દેખાય
આવી રીતે તૈયાર થઇ પોતાની ચોવન ઉમર અને સ્વરૂપવાન દેહ
માટે કદી કાંઈને શંકા આવશે કે કેમ તેની ખાત્રી કરવા આરસીમાં
પોતાનું વીચીત્ર સ્વરૂપ જોયું. અને આવો પોતાનો જર જરા દેખાવ
જોઈ એકદમ હસી પડી અને બોલી ' શીકર નહીં સદગુરુ અને ઇ-
શ્વરની કૃપા મારીપર પુર્ણ છે, કાંણુ ' આ કાર્ય હું કાંઈ બદ્ધાનતથી
કરતી નથી, એવો વીચાર કરતી કેટલોક જરૂરનો સામાન સાથે લઇ
અર્ધી રાત્રીએ બહાર પડી અને ઉજ્યનીના મધ્ય ચોક્કમાં યોગીઓને
રહેવા લાયક અને નાજુક તંજુ ગોઠવી દીધાં તેની અંદર ચારે બા-
જુથી જોટલું જોઈએ તે કરતાં વધારે અંજવાળું ન પડે એવી રીતે
તેણીએ તે પ્રમાણે ચોક્કસ ગોઠવણ કરી સામે ઇશ્વરની એક કદપીત
મુર્તી સ્થાપી અને તેની સામે પોતે દ્રઢ આસન વાળી ઇશ્વરની મુર્તી
અને પોતાની બેઠકની વચ્ચે એક અદ્ભુત ' જ્યોતી) દીપક ગોઠવી
દીધો, એ દીપકનો પ્રકાશ ધારેલી હવે સુધીમાંજ પડે તે માટે તેની

આડી એ તંબુના કપડાની આડ એવી રીતે ગોઠવી હતી કે તે આડ વચમાં છે કે નહીં તે ખીલકુલ દેખી શકાયજ નહીં. આ પ્રમાણે ગોઠવણ કરી એટલામાં પ્રભાત થયું અને માણસો આવવા જવા લાગ્યા આ મધ્ય ચોકમાં કોઈ પણ સાધુ બાવા અમર ચાહે તેવા સત્તાધીશને પણ આ પ્રમાણે ખાસ આશ્રમ નાખી બેસવાની રાજની સખત મના હતી, છતાં આ સ્થળે અનાયાસે અલોપીક રીતે આ તંબુ જોઈ થયેલો જોષ આવતા જતા માણસો ત્યાં ભેળા થવા લાગ્યા થોડા એક માણસોનો જમાવ થયા પછી તે જોગણે અંદરથી કોણ છે ? એ લુચ્ચાઓ ! મા ! ખ્યાનમાં ભંગ પડે છે ? એ સવાલ સાંભળી એક માણસે અંદર જવા હીંમત કરી અને તે માણસ અંદર ગયો તો સેંકડો વર્ષ ઉપરની કુંઠ જોગણ તેનો અને આ ઠાઠ જોઈ શ્રદ્ધાળું બની ગયો.

યોગણ—તું કોણ છો ? તારે શી ઇચ્છા છે ? મારી પાસે ઇશ્વરના દર્શન કરવા હોય તો તે હાજરાહજુર છે, એ સીરાય ધન સંપત્તિ તો અમે જોગી લોકો રાખતા નથી.

માણસ—દેવી, યોગીની આપના દર્શનથીજ હુંતો કૃતાર્થ થયો તો પણ સતપુરુષની સંગતી કદી નીષ્ફળ નીવડી નથી.

જોગણ—સત્ય છે. આવા બેટા અહીં ! અને શ્રી પ્રભુજીના દર્શન કરી કૃતાર્થ થા. આ માણસ જોગણની પાસે ગયો અને મુર્તિની સામે નજર કરતાંજ શું જોયું ? કે તરતજ તે ખુબ પાડી ઉઠ્યો કે ધન્ય છે ધન્ય છે મારી આ જીંદગી કૃતાર્થ થઈ માણ મને તો પાર ઉતાર્યો આ શબ્દો એટલા જોશથી તે બોલ્યો કે બહાર ઉભેલા માણસે તે સાંભળ્યા અને તેથી ખીજ અનેક માણસો અંદર આવ્યા જોગણે પણ તેઓમાંના એક પછી એકને બેઠકક દર્શન કરાવવા લા-

ગી, જેથીજેમ જેમ દીવસ ચડવા લાગ્યો તેમ તેમ આખા :સહેરનું
 માણસ આ ચોકમાં એકઠું થવા લાગ્યું. પ્રજાની આટલી બધી ભીડ
 આ મુખ્ય ચોકમાં થવાથી નગરનો વહેવાર પણ અટકી પડ્યો આ-
 થી કોટવાલ અને તેની ઉપરના કેટલાક સત્તાધીશો ત્યાં તપાસ કરવા
 આવ્યા પરંતુ તેઓ પણ એક આ ચમત્કાર જોઈ વાક જોવા બની
 હુંકરતા આવ્યા હતા તે નરમ બકરી જેવા બની ગયા. આથી આ
 ખામતની ખબર એકદમ રાજદૂરઆરમાં પહોંચી. અને તેનો ખાસ
 તપાસ કરવા વીકમ રાજ પોતાની વીદ્યાન સલા સહીત આ ચોકમાં
 આવ્યો, પરંતુ આ તંબુની અંદર આઠથી દશ માણસ ભાગ્યેજ ઉભા
 રહી શકે તેમ હતું તેથી રાજ ચતુરસીંહ બે ઉત્તમ વીદ્યાનો અને
 અંગરક્ષકો લઈ એ તંબુમાં દાંખત થયા તેઓમાંના એકને આ
 જોગણે એક સાધારણ માણસ પ્રમાણેજ તેને આ ચમત્કારી દર્શન
 કરાવ્યા રાજને તો તે જોણે જાણતીજ નહોય અથવા રાજ શું ને
 વાતે થી તે પ્રમાણે પોતાના ઠાઠથીજ રાજને પર યોગ્ય સમય સુધીજ
 ત્યાં ઉભા રહેવા દીધો અને પછી તુરત બહાર જવાની આજ્ઞા કરી. આ
 આજ્ઞાનું રાજથી ઉત્થાપન થઈ શક્યું નહીં, તોપણ પોતાની રાજ-
 તરીકેની સત્તા બતાવવા કેટલાક હીરા માણેક અને સોના રૂપાના
 થાળો મંગાવ્યા અને તે જોગણ પાસે ખાલી કીધા. પરંતુ જોગણે
 તો તેની સામે નજર પણ ન કરી અને જોણે જાણતીજ નહોય તેમ
 એકજ ધ્યાનમાં બેસી રહી. આવી રાજની ચાલ ચલણ જોઈ પ્રજાએ
 પણ તેનું અનુકરણ કર્યું. અને સૌ કોઈ મથાશકિત પ્રમાણે એ
 જોગણના ચર્ણમાં અર્પણ કર્યું આથી ધનના ઢગલા થવા લાગ્યા.
 તે તંબુમાં સમાયા ત્યાં સુધી જોગણ બોલી નહીં પણ બ્યારે હદ
 ઉપરાંત થઈ ત્યારે એકદમ આંખ બોલી કોપથી જીમ મારી એ જીમ

ક્રમા કરતે હો ! ઉઠા જાઓ ! ઉઠા જાઓ હમકું નહીં ચેયે ! હમ
ક્રમા માયા કે હીયે એ કામ કરતે ! હૈ માયાતો બહી બદમાસ હૈ
હે જાઓ ! હે જાઓ ! અરે બચ્ચે ! લડકે ! હે જાઓ ! આ
જોગણે આખની પાંપણપર એક જાતના જંતુનું લોહી લગાડેલું હો-
વાથી તેની આંખ લાલ અમી વણી બાસતી હતી અને તેના પ્રકાશ
આ તંબુના અધારામાં સૌ કોઇને આંજી નાખવા માટે પુરતો હતો
જોગણને આ પ્રમાણે ગુસ્સે થયેલી જોઇ સૌ કોઇ બહાર નીકળી ગયા.
આ બાબતમાં રાજાને તો અનહદશંકા થતી હતી પરંતુ આટલી પ્રજાની
વચ્ચે જે કાંઇ પણ સવાલ થાય તો તે પ્રજા એવી અદ્ભુત
(આંધળી) શ્રદ્ધાથી એ વખતે રાજાનું અપમાન કરે કે એથી પણ
કાંઇ વીશેષ રાજાને ભોગવવું પડે એમ ચોક્કસ જણાયાથી રાજા
ચુપચા રહ્યો. વળી આ ઇશ્વરના દર્શનમાં સત્યપણું વીશેષ જણાયું.
કારણ આ વીષયમાં તેનો વર્ક, વીદ્યા, બુદ્ધિ અગર અનુભવ કાંઇ
કામ કરી શક્યાં નહીં. તેમ સાથે આવેલા શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિમાન વીદ્વાનો
પણ આ બાત સંબંધી ગુચ્છવણુમાં પડેલા દેખાયા. ચતુરસીંહ તો
આ ખેલ જોઇ ચક્રમજ્જા બની ગયો અને વચારવા લાગ્યો.

આ વળી શું નવું કૌતક ! જે રસીક રંભાએ મને ડગ્યો હતો તે
તો આ નહીં હોય ? નહીં, નહીં, એ શું હોય ? પણ આ તો બસેક
વર્ષની ડોસલી તેને શું આવું ડગપણું કરવાની શી જરૂર હોય ? આ
બાબતમાં તો મને કાંઈક સત્યપણું જ જણાય છે. પણ ઠીક, એ ક્યાં
જવાની છે એટલો વીચાર કરી એ તંબુની આસપાસ પુરતો ચોકી
પહેરો રાખવાની સખ્ત આજ્ઞા કરી વીક્રમને પણ આ ચતુરસીંહની
ચાલ ઠીક લાગી અને એની આ સમય મુચકતા માટે પુત્રની ચા-
લાકીએ તેના હૃદયને વધારે ચીતર્યું.

ઉપર પ્રમાણે બંદોબસ્ત કરી રાજ સવળી સભાસહીત સ્થાનકે ગયો રાત્રી પીતવા લાગી, મધ્યરાત્રી થઇ ત્યારે જોમણે વીચાર ક્યોઈ કે મારી આનુગ્રાણુ બચકર પહેરા રહેલા છે એ તેના 'હુશીયાર' એ અગદોથી સમજાય છે પણ શીકર નહી એવા કરોડો અને તેના સરદાર વીકરમ અને ચતુર જેવા સેંકડોની આંખો આંજવા નેટલી મારી પાસે સફગુરની પ્રસાદી છે. એટલું જોતાંની સાથે તેણે એક ખીજને દીપક તૃપ્ત્યાર ક્યોઈ, અને તે દીપક હાથમાં લઇ તે બહારપડી અને તખ્ત માટે જે વાંસની વાંકીચુકીવરી એ ઉપયોગમાં લીધી હતી તે ખેંચી કાઢી. જેથી તંબુ જમીન બર થઇ ગયો. પરંતુ એક એ દીવો અને ખીજ હાથમાં આ વળી લઇ તે જેવી ચોંકીદારોની નજર તેની ઉપર પડી તેવીજ શીપાઇઓમાં નાશભાગ થઇ રહી. આ દીપ કના પ્રકાશની કળાથી આ વળી એક મહોટા અજગરસમ દેખાતી જેવારે ચોંકીદાર નાશભાગમાં પડ્યા ત્યારે નીચે પડેલ ધનના ઢમલામાંથી ફેટલાક ખાસ કીમતી જાંઘીના લઈ હાથમાં વળી પકડી આ જોતાંજ ચોંકીદારો ફરીને ખુમાખુમ કરવા લાગ્યા અને પગે લાગવા મંડ્યા. માજી ઇશ્વરી અમને બચાવો. એ પહાડ જેવા ઝેરી જાનવરને વીંદાય કરો એટલું જોલતાં નાશનાશ કરવા લાગ્યા.

જોમણુ જોલી તમે કાંઇ શીકર કરો નહી તમે તમારા પહેરા-પર બરોબર હાજર રહો હું આ અજગરને જરા દુર વળાવી આવું છું એટલું કહેતાં તે વળી હાથમાં લઇ તે ચાલી નીકળી અને આ આખી ઉજ્યતી અને વીક્રમ રાજ સર્વને ઠગવાથી ખુશીખુશી થતી પોતાને સ્થાનકે જઇ આરામમાં પડી.

આ જોમણુ ધણો વખત થયા છતાં ન આવવાથી પ્રભાવની વીક્રમ રાજની હચેરીમાં એ પહેરાપર રાખેલા સેન્યનો સરદાર ગયો.

વીક્રમરાજ પણ પ્રભાતમાં જ એ વાત ચલાવી રહ્યો હતો. એટલામાં સરદારે આવી મહોવાણના સમાચાર કહ્યા. આ ખબર સાંભળી આખી કચેરી સંભ્રમ બની ગઈ અને પુતળાઓની માફક સજડ બની રહ્યા.

આ વખતે સમય થોડો એક માતર ગુપ્ત નામનો દરીદ્ર પણ ચરદાઈ વીંદવાન પોતાની દરીદ્રતાનું મોહપણ એ વીક્રમરાજની ઉદારતા અને કદરૂપી પારસમણીથી કંચન કરવાની આશાઓએ આગ્રેજ આવેલો હતો તેના અંગપરની દરીદ્રતા આ કચેરીના સર્વ માણસો થી તેને જુદા સ્વરૂપમાં ઓળખાવી આપી હતી. જેથી તે પોતાના દીવથીજ શરમાઈ ખુશામાં દબાઈ રહ્યો હતો.

જ્યારે વીક્રમની આખી કચેરી ચીત્રામણ જેવી થઈ ગઈ ત્યારે આ મહા વીંદવાન પુરૂષની આંખો એવી રીતે ચળકવા લાગી કે, જણે તે આ વીક્રમની આખી કચેરીને જાણ ખુશિના ખેલ જેવી જોતો હોય.

માતરગુપ્તના હૃદયમાં આ વીષયમાં કાંઈક બોલવા માટે શી રીતે આરંભ કર્યો તેના વીચાર ચાલે છે. એટલામાં વીક્રમ અંકદમ ચમકીને બોલી ઉઠ્યા.

“ સમજ્યો એતો પાપીજ હમારણુ લુચી ! ! આપણે બધાને ફગી ગઈ આખી ઉજ્યનીનુ નાક કાપી મન ખરેખર બહુ ભારે થઈ આ ખટકો મારા રહૈયમાં બહુજ સાલે છે.

મનુશમાં ચતુરાઈ તો હોય છે. પણ આતો મહેશ શક્તિની પણ બહાર જેવું કાર્ય થયું ” આવા વીક્રમના ઉદ્દાર નીકળવા છતાં તેની કચેરીના બાહોશ વીંદવાનો પણ કાંઈ બોલી શક્યા નહીં પરંતુ ખુશામાં દબાયેલ માતરગુપ્ત આથી ઉછળી ઉઠ્યો.

‘વાંઠ ! વાંઠ ! આણું હું જાણતો હોત તો અહીં’ કદી પણ ન આવત. ’

વીકરમ રાજ ગઈત યદ તેના મુખના સામે જોઈ રહ્યો તેના હંમે પરથી તેના આ બોલેલા અમદોને જુદોજ અર્થ સમજીને વીકરમે તીક્ષ્ણ નજરની કહ્યું કે, ‘ રાંકને રાજનીજ વાત ’ ધણેજ દીલગીર છું કે આવા બે અકલો મારી કચારીમાં શી રીતે દાખલ થઈ શકે છે. ’

માતૃગુપ્ત બોલ્યો ‘ ખુશ કર કરી અને તે માટેજ કહું છું આવા બાળક મુખિનાં રમકડાઓજ વીકરમની કચેરીમાં વહે છે. અને વીકરમ રાજ એક રમકડાની સાથે ખેલ કરનાર એક બાળક ત્યાંજ છે તો મારે આ બ્યાધી સહન કરવાનો વખત ન આવત ?

વીકરમ—એ તું શું બક્યો જાય છે. તું છે કાણુ ? અને આ મારી કચેરીમાં શા માટે આવ્યો છે ? આટલી બધી વધાર પડતી જીભ વાપરવાનું પરીણામ શું નિપજશે, તે કાંઈ સમજે છે કે બહેજ જાય છે.

માતૃગુપ્ત—આપની કર બાગત મારો જે વીચાર બંધાયો છે તેમાં વધારાજ થતો જાય છે. અકસોસ ખેર પરંતુ મારે મારી ઝોળખાણ નામથી આપવા કરતાં ગુણથીજ આપની ઉત્તમ છે નહીં તર આ બાળકની સભામાં ઉલટુજ પરીણામ આવશે, એ હું સારી રીતે સમજું છું માટે રાજ હું કહું તે બરોજર સાંભળો એ ઠગારજ તમને જે ઠગી મદ તે જે ભેદ ધણેજ સાધારણ છે એવી નમાણી બાગતમાં તમોને આટલા બધા ગુંચાયેલા જોઈ મને મારે મારજ દીલગીરી થઈ છે.

એ ઇમારતે જે તમેને મહાસ્વરૂપ દેખાડ્યું તે એ ખતીમાં મેળવેલી વનસ્પતીના મીસરજીથી થયું છે કેટલીક વનસ્પતી અને ખનીજ પદાર્થોની મેળવણીનો ધુમાડો જે એક જાતની હવા (આસ) થાય છે તે હવામાં એવો અદ્ભુત ગુણુ છે કે છુપી રાખેલી વસ્તુ ચીત્રામણુ અને કોઈ પણ જાતનો દેખાવ આપણે જોતાં હોઈએ છતાં સામે દેખાય છે, વળી એવા દીપકની સ્ફુટીથી અનેક ધર્મનું સ્થાપન થયું છે અને તે ધર્મમાં તારા જેવા હજારો રજવાડા અને તારાથી વીશેષ બુધિવાળા ફસાયા છે તેઓ જાણતા નથી કે આપણે કિલકે રસ્તે ચડી ગયા છીએ વળી જે સરપનો આકાર દેખાયો તે પણ એવું જ મીસરજી છે કે જેથી વાકાંચુકા લાકડાઓનો મારો પણ એના પ્રકાશમાં સરપનો જ બહોળ દેખાય છે અને તે તો તમારા રસાયણ શાસ્ત્રીના પણ ખ્યાલમાં હોવું જોઈએ.

રસાયણશાસ્ત્રી—હા ! હા ! એ તો હું તદ્દન વીસરી ગયો હતો. અરે એ સરપ દેખાડવાનું મીઠુલુ તો મારી પાસે મોજુદ છે. પરંતુ એ ઉપરથી આપણે પેલા વીધવનો ખ્યાલ ખીલકુલ ન આવ્યો.

માતૃગુપ્ત—એજ તમારી બુધિની ઝળકાટ દરસાવી આપે છે, કે આ સલામાં કેવા બુધિવાન મળેલા છે અને વીકરમની કીર્તિને કેટલીક વીરતાથી શકશે.

વીકરમ—ધન્ય છે વીર વીદાનો શીર તાજ તારી બુધિને ધન્ય છે અને આ વીકરમ પણ તારી કદર કરશે જ એની અનુભવ થયેજ ખાત્રી થશે હવે અત્યારે તો પ્રાતઃકર્મોનો સમય વીતી જાય છે માટે કચેરી વીસરજન કરીએ.

વારતા ૧૫ મી.

વીકરમનો ધનસાફ.

આજે રાત્રી વીકરમ દરબાર બરીને બેઠો છે. દરબારમાં રત્નો કાણે બેઠા છે. એક ખીજાઓ એક એકથી સરસ વીણા વીનાદ ચલાવી રહેલા છે સભા વોદ્યાપી પ્રકાશથી ઝગહગી ઉડી છે. એટલામાં ચાર ભાઈઓએ આવી નીચે પ્રમાણે પોતાની ફરીયાદ નોંધાવી.

ચાર ભાઈઓની ફરીયાદ.

દોહરો.

દાટયા રત્ન મરાશીએ, હતા પુત્ર તો ચાર;

તે લઈ એકે ઝોળવ્યાં, કાણુ ન્યાય કરનાર. ૧

કોઈ એક ગામમાં જન્મતસિંહ નામે એક મરાશીઓ રહેતો હતો. તેને ચાર દીકરા હતા. તેમને સેત્રાંજ રમવાનો એટલો તો શોખ હતો કે તે રમવા બેઠા હોય, તે વખત તેમને કુખ પણુ જણાય નહિ. એક દિવસ જન્મતસિંહ મરવા પડ્યો, ત્યારે તેણે પોતાના ચારે છોકરાને પાસે બેલાવીને કહ્યું કે મારી પાસે ખીજ તો કાંઈ મીઠકત નથી, પણ આ ચાર રત્ન છે. અને તે સબળાં સરખી કીમતનાં છે. જો તમે મારા મર્ણુ પછી કોઈ તીર્થની જગામાં જઈને મારી ઉતરક્રિયા કરવાનું વચન આપો, તો હું તમને વેંચી આપું. ત્યારે તે ચારે છોકરાએ તેમ કરવાનું કબુલ કર્યું, અને વચન આપ્યું પછી ડોસાએ ચારે જણના દેખતાં તે રત્ન એક દાખડામાં ધાલીને દાખડો બાંધ ક્યો. અને કહ્યું કે આ દાખડો હું દલાણી દલાણી જગાએ

હાહું છું. પણ જ્યાં સુધી તમે મારી ક્રિયા કરો નહિ ત્યાં સુધી ત-
મારે તે ઉઘાડવો નહિ.

કેટલાએક દિવસ પછી જમતસિંહ મળ્યું પામ્યો ત્યારે તેના ચારે
દિકરા તીર્થ ઉપર જવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા. અને દાખડો સાથે
સાથ કાશીએ ગયા. ત્યાં જઈ તેમના બાપની પાછળ સારી રીતે કીચા
કર્ચા પછી રત્ન વેંચી લેવા બેઠા. અને દાખડો ઉઘાડીને જુએ છે,
તો તેમાં એકે રત્ન મળે નહિ. ત્યારે તો લેઓ ચારે જણા સ્તબ્ધ
બની ગયા. અને એક એકને કહેવા લાગ્યા કે આ શું ? આપણા
બાપે આપણા ચારે દેખતાં રત્ન મુક્યાં હતાં. અને તે વાત આપણા
સિવાય બીજા કોઈને ખબર ન હતી, તો એમાંથી કોણુ સમજી ગયું
હશે ? એતો આપણા ચારમાંથીજ કોઈએ કાઢી લીધાં હશે, માટે
આલો આપણે રાજાને તેનો ન્યાય કરાવવા જઈએ. એમ કરી ત્યાંથી
ઉઠ્યા પણ તે દિવસે ક્રિયા કરતાં છેક સાંજ પડી ગઈ હતી, તેથી
રાત્રે પોતાને ઉતારે જઈ પડી રહ્યા.

બીજે દિવસે કચેરી બગાઈ એટલે પેલા ચાર લાઈઓએ જઈ
રાજા આગળ અરજ ગુજરી કે સાહેબ, અમારે આવી બીના બની
છે. પણ અમે ચાર સગાબાઈ છીએ માટે અમારે ચોર છતો કરનાની
જરૂર નથી. તેમ કોઈને માર જુડ કરવાની પણ જરૂર નથી. અમારે
તો માત્ર અમારાં રત્ન મળવા સાથે કામ છે. માટે મેહેરબાની કરી
અમારામાંથી કોઈની જુબાની લીધા વગર અમને અમારાં રત્ન વેંચી
આપો. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે વળી જુબાની લીધા વગર તે ચોર
કેમ પકડાતો હશે ? અમે તો તમારો ચોર પકડી આપીએ અને
તેની ખાસેથી રત્ન અપાવીએ આ વાત તેમને પસંદ પડી નહિ, તેથી

તેઓ ત્યાંથી નીકળ્યા અને દેશે દેશ ફરતા ફરતા વીક્રમ રાજની ઉજણુ નગરીમાં આવ્યા.

વીક્રમ રાજ કચેરી ભરીને બેઠા છે. ત્યાં પેલા ચાર ભાઈઓ આવ્યા અને સલામ કરી ઉભા રહ્યા રાજાએ તેમનું નામ, ઠામ તથા આવવાનું કારણ પુછ્યું ત્યારે તેમનામાંથી જે મોટા હતો તે બોલ્યો કે મહારાજ, અમે પાસેના ગામમાં રહિએ છિએ અને અમે, ચારે સગા ભાઈઓ છીએ, તેમાંથી પાડ નામ બહાદુરસિંહ અને મારાથી નાનાનું નામ જોરાવરસિંહ તથા તેનાથી નાનો છે, તેનું નામ સલામતસિંહ, અને સહુથી નાનાનું નામ કલેહસિંહએ અમારો બાપ જગતસિંહ મરવા પડ્યા ત્યારે અમારા ચાર જણુ માટે ચાર રત્ન મુકી ગયા હતા તે અમારા દેખતા એક દાખડામાં ધાલી એક જગેએ દાટ્યાં હતાં પણ તે વખત અમારી પાસેથી વચન લીધું કે જ્યાં સુધી અમે કોઈ તીર્થની જગ્યામાં જઈ તેમથી ઉતર ક્રિયા કરી આવીએ નહિ ત્યાં સુધી અમારે તે દાખડો ઉઘાડવો નહિ તેથી તે દાખડો લઈ અમે કાશીએ ગયા ત્યાં જઈ તેમની સારી રીતે ક્રિયા કરવા પછી રત્ન વેચી લેવા બેઠા અને દાખડો ઉઘાડી જોયું તો તેમાં એક રત્ન દીડું નહિ ત્યારે તો માંહોમાંહી એક બીજાને પુછવા લાગ્યા કે તે કાણે લીધાં હશે ? પણ કોઈએ માન્યું નહિ, તેથી અમે ત્યાંના રાજાની કચેરીમાં જઈ ફરિયાદ કરી કે સાહેબ અમારે આત્મી આત્મી મીના બની તે, માટે અમારો ન્યાય કરો પણ અમારામાંથી કોની જુમાની લેવી નહિ. તેમ કોઈને મારજુડ પણ કરવો નહિ તથા ચાર ઉઘાડો પાડવો નહિ ત્યારે રાજા કહે એવી રીતે તે ક્યાં ઇન્સાફ થયો સાંભલ્યો છે ? અમે તો ગમે તેમ કરી તમારો ચાર પકડો આપીએ એ વાત અમને ગમી નહિ, તેથી દેશે દેશ

ફરતા ફરતા છેવટ આપના રાજમાં આવ્યા છીએ. ને આપ એવી રીતે ઇન્સાફ આપવાની હા પાડો તો અમે અહિં રહીએ, નહિતો અમારે માર્ગે જઈએ.

હવે વીક્રમ વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ ઇન્સાફ કોઈથી થઈ શકે એવો નથી. કેમકે જુથાની લેવી નહિ, અને રત્ન વેચી આપવાં એ રત્નનો પતો ક્યાંથી લાગે ? પણ ચતુર આ બાબતમાં ધણો જ બુદ્ધિમાન છે માટે એ ગમે તે રીતે એનો તોડ કાઢશે તેથી તેને બોલાવી પુછ્યું કે આ ઇન્સાફ આપણે શી રીતે કરવો ? ત્યારે ચતુર બોલ્યો કે પીતાજી એ ચાર જથ્થાને આપણા ગામમાં પંદર દિવસ રાખવા પછી તેમનો ઇન્સાફ થઈ રહેશે રાજાએ પેલા ચાર ગરાશીઆને કહ્યું કે તમે અમારા ગામમાં પંદર દિવસ રહો તો અમે તમારો ઇન્સાફ કરી આપીશું. ગરાશિયા કહે સાહેબ અમારે ધણા દિવસ ઘર મુક્યે થયા પણ ને આપ અમારા કલ્લા પ્રમાણે ઇન્સાફ કરો તો અમે રહેવા કમુલ છીએ પછી ચતુરે ચારે જથ્થાને જુદા જુદા ઉતારા અપાવ્યા. અને તેમને પોતે પોતાને ઉતારે નજર કેદ રાખ્યા. તે દિવસે સાંજ પડી હતી તેથી કચેરી બંધ થઈ અને સહ પોતપોતાને ઘેર ગયા.

ઘેર જઈ વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આનો ઇન્સાફ શી રીતે કરવો ? એમને કોઈ રીતે છેતર્યા શિવાય રત્ન છતાં થવાનાં નથી, તેથી તે ગામમાં કેટલાએક દિવસ થયાં એક પરદેશી આવી રહેલો હતો. તેને જઈ મળ્યો. તેનામાં વાત કરવાની એવી તો છટા હતીકે, અમે તેવી નજીવી વાત હોય, પણ તેને એવી રીતે વિનવીને કહે કે, તેમાં ગમે તેવો કામગરો માણસ હોય, તેને પણ રસ ઉપજ્યા વગર રહે નહિ, અને પોતાનું કામ લુલી જઈ તેમાં ચિત્ત પરોવે, વળી તેને

સેત્રંજ શમતાં એવો તો સારો આવડતો હતો કે, તેને માટે મોટા મોટા રાજવાડામાંથી હજારો રૂપિયા વરસાસન બાંધી આપ્યાં હતાં. તેને ચતુરસીહે કહ્યું કે, આ ગામમાં ચાર ગરાશિયા આવ્યાં છે. તેમાંના એકે ચાર રત્ન ચોર્યાં છે તેને છેતરીને આપણે તે રત્ન કઢાવીએ તો રાજ આપણુ! ઉપર ધણો ખુશી થશે. કેમકે તે ધણાંક મોટાં મોટાં રાજ્યમાં ફરીને આવ્યા છે, પણ ત્યાં કોઈ કઢાવી શક્યું નથી. તેમની એટલી સરત છે કે તે કોણે લીધાં છે, તે જાહેર પડવા દેવું નહિ. આ વાત સાંભળી પેલો પરદેશી ધણો ખુશી થયો, કેમકે તે એવી વોટ જોતો કે ક્યારે પ્રસંગ આવે તો હું રાજને મળું, અને મારી વિધા બતાવું. વળી તે એટલા માટે ઉજેણીમાં આવ્યો તે વખત મળી આવ્યો હતો, કે મારે રાજજીને મળવું છે તે કેવે પ્રસંગે મળું? ત્યારે ચતુરે કહ્યું હતું કે જ્યારે લાગ આવશે ત્યારે હું તમને કહીશ. તેથી તેણે આ પ્રસંગ આણી આપ્યો, તેને માટે તેણે તેના ધણોજ ઉપકાર માન્યો. અને ધણા ઉત્સાહ સાથે તે વાત કબુલ કરી. ચતુરે કહ્યું કે તમારે હમેશાં તેમની જોડે જ વાત થાય તે મને જાહેર કરવી. એમ કહી પોતાને ઘેર ગયો.

પેલો પરદેશી સવારના પોહોરમાં ઉઠ્યો, દંતણ પાણી કરી બુઢાની બાંધી અને હાથમાં ડાંગ લઈ ગામમાં શરવા નિકળ્યો તેને ચતુરે ઠેકાણાં બતાવ્યા હતાં, તેથી ચાલ્યો ચાલ્યો બ્યાં બહાદુરસિંહ ઉતર્યો હતો, તે ફળીયામાં ગયો. તે વખત બહાદુરસિંહ અગાસીમાં બેઠો હતો. તેને પેલા પરદેશીએ પ્રછયું કે આપનું નામ શું? ત્યારે તેણે કહ્યું કે મારું નામ બહાદુરસિંહ પછી તે પરદેશી ત્યાં બેઠો અને ખુબ વાતે ચઢ્યો. તડાકા મારતાં દરેક વાગવનો વખત થયો અને વાતોનો ખુબ રસ આવ્યો, એટલે તે ઉડીને ઉભો થયો અને

કહ્યું કે “હવે તો હું રળ લઉં”, કેમકે મારે જન્મવાનો વખત થયો છે.” બહાદુરસિંહ કહે મહારાજ બેસો, બેસો હજી વખત ચાલુ છે, અમે પણ તમારી પેઠે બુખ્યાજ છીએ. ત્યારે પરદેશી કહે ‘ના’ ના, ફરી કોઇ વખત આવીશ.” એમ કહી ત્યાંથી ચાલ્યો બહાદુરસિંહ કહે ત્યારે પ્રસાદ લઇને આવજો. તો કહે “ઠીક છે આવીશ”

ધેર જમ રસોઇ બનાવી જમ્યો. પછી થોડી વાર આરામ લઇ જોરાવરસિંહ જે ફળાયામાં ઉતર્યો હતો. તેણી ગમ ચાલ્યો. ત્યાં જમ તેની સાથે પણ ઝાળખાણ કરી. એવી રીતે બે ચાર દિવસમાં પેલા ચારે બાઇઓ સાથે સારી પેઠે માયા કરી. અને રાજ તેમને ઘેર જવા માડ્યું.

પણ તે દરેક જણ એમ જણતો કે, એને મારી જોડેજ માયા છે. ખીજા બાઇ સાથે તો ઝાળખાણ પણ નથી. વળી તેમને ખુબ ગમત થવા માંડી તેથી તે પરદેશીને ધડી ન દેએ તો તેમના જીવન કાંઈ એન પડે નહિ. એક દિવસ તે પરદેશીએ તે દરેક બાઇને પુછ્યું કે તમને કાંઈ રમત આવડે છે. તો કહે હા, અમે સેવંજ રમી જાણીએ છીએ. ત્યારે કહે ઠીક છે. મને પણ આવડે છે. મારી પાસે છે તે હું લેતો આવીશ. એટલે પેલા કહે કે અમારે તો ફક્ત આ ગામમાં થોડાજ દિવસ રહેવાનું છે, મારે તે પેહેલાં લાવો તો ઠીક પરદેશી કહે કાંઈ શીકર નહિ, આજ કાલ લાવોશ. એમ કરી કાંઈને આજની રાતનો અને કાંઈને કાલની રાતનો વાયદો કર્યો. એવી રીતે ચાર જણને જુદો જુદો વખત બતાવી ઘેર ગયો.

હવે ઘેર આવી આ સધળી વાત ચતુરને કહેતો હતો, તેથી તેણે કહ્યું કે, આજ તો હું તમારી સાથે આવીશ, તમને કાંઈ પુછે તો કહેજો કે મારો શિષ્ય છે પણ રમવા માંડો તે પેહેલાં તેમની

પાસે એવો લેખ કરાવી લેજો કે, જે હારે તે જાહેત આપે. પછી તમે જાણી જોઈને બાજુ ધણા વખત સુધી ચલાવજો, અને બારેક વાગ્યાનો સુમાર થાય ને ખરો રસ પડે, તે વખત મને કહેજો કે દીવો સંકાર, એટલે હું જાણી જોઈ દીવો રાણો કરીશ! પછી તમે મને ખીજજો, તે વખત ધણી રાત ગઈ દશે તેથી પાડોશમાં પણ કાંઈ જામતું નહિ હોય. એટલે દીવો કરવાની ધણી અડચણ પડશે, તેથી તમે મને કહેજો કે જા, આપણી પેટીમાં એક રત્ન છે, તે લઈ આવ, એટલે દીવા જેવું અજવાળું થશે. પછી જો તેની પાસે રત્ન હશે તો કાઢશે, નહિ તોહું આપણે અહિંથી દીવાજાની પેટી લાવીશ, અને દીવો કરી તે બાજુ પુરી કરીશું. આવી રીતનો વિચાર કરી ચતુરે હિંદુસ્થાની પેરેવેશ પેહેરી લીધી અને હાથમાં એક ડાંચ રાખી, બુકાની બાંધી બમતમાં સેત્રાંજ મારી ગુર એલો પેહેલ વેહેલા બહાદુરસિંદને કિતારે ગયા, બહાદુરસિંહ પણ તેમની વાટ જોતો ખેશી રહ્યો તેથી આગળ એટલે જગમાં ખીજાનું પાથરયું, તથા દીવો મ્હો આગળ લાવી મુક્યો, પછી સેત્રાંજ માંડ્યો તું વખત પેલો એલો બોલ્યો કે, એ તો ઠીક, પણ ગુરજી, એવું કરો કે જે હારે તે એક ઉજાણી આપે. બહાદુરસિંહ પણ રમવામાં ડાચો નહતો. તેથી બોલ્યો કે હા, બરાબર છે; આપણે એ વાતમાં ખુશી છીએ. ત્યારે ગુર કહે કે, હા એક કાગળ હાથ લખો અને સહી કરો. હું પણ કરું છું. એમ કરી એક લેખ લખ્યો, અને તે પેલા શિષ્યના હાથમાં આપ્યો, પછી જો જણા બાજુ રમવા માંડ્યા. રમતાં રમતાં મધ્યરાત્રી ગઈ અને ખુબ રમુજ આવી તે વખત પેલા શિષ્યને દીવો સંકારવાનું કહ્યું, એટલે તેણે દીવેટ પાછો તાણી તેથી દીવો રાણો થયો. પેલા ગુરએ પોતાના શિષ્યને સારી પેઠે ધમકાવ્યો અને

બે ચારેક માળો દીધી. પણ બહાદુરસિંહે તેને વાર્યો. તેથી રહી ગયો, અને પુછ્યું કે તમારી પાસે કાંઈ દીવો કરવાનું સાધન છે ? તો બહાદુરસિંહ કહે કે ના, મારી પાસે તો કાંઈ નથી. પછી તેણે પોતાના ચેલાને કહ્યું કે 'જા આપણે ઘેર પેટીમાં રત્ન છે તે લઈ આવ.' પેલો શિષ્ય બિચારો મધ્યરાત્રે ઘેર આવ્યો, અને તાણું ઉઘાડી દીવા શળીની પેટી લઈ બહાદુરસિંહને ત્યાં ગયો. જઈને કહ્યું કે મહારાજ, રત્નતો જડ્યું નહીં, પણ આ દીવાશળીની પેટી લાવ્યો છું, પણ દીવો કરી સેત્રંજ પાછો ચાલુ કર્યો અને છેવટ બહાદુરસિંહને હારવા વખત આવી, એટલે તે કહેકે મને તો ઉધ્ર આવવા માંડી. પેલો પરદેશી કહે મને પણ આવે છે, જો આપની મરજી હોય તો કાલે બેઠીશું. એમ કરી રાત્ર લઈ જાયો. અને ચતુર તથા પરદેશી પોત પોતાને ઘીતારે ગયા. હવે પેલો લેખ ચતુર પાસે રહી ગયો હતો, તે તેણે સાચવીને રાખી મુક્યો.

બીજે દિવસે સાંજનો વખત થયો, એટલે વળી ચતુર પરદેશીને ત્યાં ગયો, અને પહેલા દિવસની પેઠે પોશાક પહેરી તૈયાર થયો. પછી બન્ને જણા જોરાવરસિંહ તથા સલામતસિંહને ત્યાં ગયા અને તેમને ઘેર પણ એવીજ રીતની તદખીર કરી, તોપણ રત્ન નીકળ્યાં નહીં. તેથી તેમણે વિચાર કર્યો કે, નક્કી ફતેસિંહે લીધાં હશે, માટે કાલ તો તેને ઘેર જવું અને ખુબ રંગ લાવવો. વળી તેને તે બાબતનો વધારે સોખ છે, માટે તેમાં તેને ચરસ પડ્યા વગર રહેશે નહિ. અને તેને પાન તથા તમાકુનું બ્યસન છે. તેથી આપણે બે ચારેક પાનની બીડીઓ કરી રાખીશું. અને એકમાં કાંઈ કેફની વસ્તુ રાખીશું, કે જેથી ઘેન ચઢે પછી જો તેની પાસે રત્ન નીકળશે તો બીડી આપી ઘેન ચઢાવીશું, અને તે ઝાકાં ખાવા માંડશે, એટલે તેની પાસેથી

ચારે રત્ન લઈ લેઈને રત્ન માગીશું.

અવી રીતનો વિચાર કરી, એથે દિવશે ફતેસિંહને ત્યાં ગયા અને તેની પાસેથી પણ લખાની લઈ સેત્રંજ રમવા માંડ્યો. રમતાં રમતાં ફતેસિંહની બાજી જીતપર આવીને તેને લાગ્યું કે હવે થોડા વખતમાં પરદેશીને માહીત કરીશ એવી આતુરતાથી રમતાં રમતાં મધ્યરાત્રી ગઈ અને આસપાસ કોઈ જગતું નહતું, તે વખતે ફતેખાંની બાજી જીતપર છે તેથી અધુરી મુકી ઉઠવા નહિ દે, એમ ધારી પેલા પરદેશીએ એલાને દીવો સંકારવાનું કહ્યું, એટલે તેણે જાણી જોઈ રાણો કર્યો, પરદેશી તેના ઉપર ખુબ રીસે બળ્યો અને ખીજવા માંડ્યો ફતેસિંહ પણ ધણો ચીડાઈ ગયો તેથી ફેહેવા લાગ્યો કે જા, હવે મને ત્યાંથી દીવો કરી લાવ. પેલા દીવાનું કાઢાઉ લઈ ઘર બહાર નિકળ્યો પણ રાત ધણી ગઈ હતી, તેથી આસપાસ કોઈ જગતું નહોતું એટલે પાછો આવી બોલ્યો કે, મહારાજ, અ વખત રાત બહુ ગઈ છે તેથી આસપાસ કોઈ જગતું નથી. પછી પરદેશી કહે ત્યારે હવે શું કરવું, તમારી પાસે કાંઈ દીવો કરવાનું સાધન છે ?

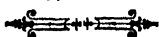
તે વખતે ફતેસિંહ ધણો આતુર હતો તેથી રત્ન જાનાં રાખવાની વાત તો બુલી ગયો, અને બોલી ઉઠ્યો કે ઉભા રહો, મારી પાસે રત્ન છે તે લાવું એમ કરી પોતાની પાસે એક દામડી હતી તે ઉધારી તેમાં ચાર રત્ન હતાં તેમાંથી એક રત્ન કાઢીને મુક્યું એટલે આખા ઘરમાં તેના તેજથી અજવાળું અજવાળું થઈ રહ્યું. પછી પરદેશી બોલ્યો કે, જરાક તમાકું ખાઈ લઉ. એમ કરી પોતે તમાકુ ચોળવા બેઠો અને એલાને પાનની ખીડીઓ કાઢવાનું કહ્યું. એલાએ પેલી ફેહેવાળી ખીડી ફતેસિંહને આપી, અને સારી ખીડીઓ પોતે બે જણે ખાધી. પછી પાછા સેત્રંજ રમવા બેઠા. રમતાં રમતાં ફતે

સિંહને ઝોકાં આવવા માંડ્યાં. એટલે એલાએ ધીમે રહીને પેલી રત્ન દાખડી તાણી લીધી, તોપણ ફતેસિંહને ધણી કેદ ચડી ગઈ હતી તેથી ખબર પડી નહીં અને ઉઘી ગયો. પરદેશી તથા તેનો એલો આવો લાગ જોઈ ચારે રત્ન દાખડીમાં લેઈને તેની રજા માગી ઉઠ્યા. ફતેસિંહે ઉઘમાં કહ્યું કે, હા કાલે આવજો, પણ તેને રત્નનું કાંઈ જાન રહ્યું નહીં. ખીજે દહાડે સવારમાં તેને ઘેન ઉતરી ગયું એટલે તે ઉઠ્યો, અને જુએતો રત્ન મળે નહીં. તેથી ધણો પસ્તાવા લાલ્ચો પણ તે વાત કોઈને કેહેવાય નહિ, કેમકે કહે તો ચોર ઠરે, તેથી “ચોરની મા કોઠીમાં મ્હો ધાલીને રહે તેમ ” તે બિચારાને થયું.

હવે તે ચારે ભાઈઓને પંદર દહાડા પુરા થયા તેથી એક પછી એક, કચેરીમાં આવી હાજર થયા; અને રાજાને કહ્યું કે સાહેબ, આપના ફરમાવ્યા મુજબ અમારી અવધ પુરી થઈ છે, માટે અમને અમારે ન્યાય ચુકવી આપો તો અમે અમારે રસ્તે પડીએ. રાજાએ ચતુરની સામુ જોયું, એટલે તે ઉડી ઊભો થયો અને પોતાની પાસેથી રત્ન કાઢી, ચારે જણને વેંચી આપ્યા. તથા સેત્રજ રમતી વખત જે લેખ કર્યા હતા જે જેના હતા તેને આપ્યા તે વાંચી ગગશ્ચિયા તો ધગાજ શરમાઈ ગયા અને એક એકના સામું જોવા લાલ્ચા, પણ કોણ ચોર તે કોઈને માલમ પડ્યું નહિ. છેવટ ચારે જણુ રાજાજીને સલામ કરી પોતાને રસ્તે પડ્યા.

આ હકીકત જોઈને વીક્રમ રાજા તથા તેની કચેરીના સર્વ માણસો તો એટલા અજાણ્ય થઈ ગયા, કે કાંઈ કેહેવાનીએ વાત નહિ. પછી રાજાજીએ, ચતુરને તે સધળી બીના જે રીતે બની હતી, તે રીતે કેહેવાનું ફરમાવ્યું, તેથી તેણે યથાસ્થિત સધળી વાત કહી.

આ સાંભળી સૌ લોકો તેની ચતુરાઈનાં વખાણ કરવા લાગ્યા, અને
સૌના મનમાં એમ આવ્યું કે ચતુરને જે મુખ્ય પ્રધાનની જગ્યા
આપી હોય તો આપણા રાજ્યમાં કોઈ દિવસ અન્યાય થાય નહિ,
અને સૌને ખરેખરે ન્યાય મળે રાજ પણ તેના ઉપર બહુ ખુશી
થયો તેથી તેને એક ગામ આપ્યું, તથા ખીજે કેલ્લોએક શિરપાવ કર્યો.

વાર્તા ૧૬ મી.

ઝાંઝની શાખા.

એક વૃદ્ધને કાંઈ કામસર થોડો વખત બહારગામ જવું પડ્યું.
તે વખતે પોતાની પાસેથી બેક હજાર મોહોરો પોતાના એક ઓળ-
ખીતા જુવાન પુરૂષને આપી ગયો. થોડા દિવસ પછી જ્યારે તે વૃદ્ધ
પુરૂષે ત્યાંથી પાછા ફરી પોતાનું નાણું માગ્યું ત્યારે પેલા જુવાને
તેનું કાંઈ પણ નાણું પોતાની પાસે હોતી ચોખી ના પાડી. પેલા
વૃદ્ધે પ્રથમ કાલાવાલા કર્યા પણ જ્યારે કાંઈ ન વળ્યું ત્યારે ધમકી
આપવા માંડી, એટલે પેલા જુવાને તેને ધક્કો મારી કાઢી મૂક્યો.
આ ઉપરથી પેલા વૃદ્ધ ચતુર પાસે રતિવાદ કરવા ગયો. વીકમે વા-
દીનું કહેવું સાંભળી લાંબ પ્રતિવાદીને બોલાવી મંજાવ્યો પેલા જુ-
વાનને પૂછતાં તેણે ચોખી ના પાડી કે, આ વિષે હું કાંઈપણ જાણતો
નથી. તેમ પોતે સોગન ખાવા કબુલ થયો. પેલા વૃદ્ધે બોલ્યો, “મહા-
રાજ, આ તદ્દન જુહુબોલે છે. એના સોગનઉપર વિશ્વાસ રાખતાના.”

થોડીવાર વિચાર કર્યા પછી ચતુરે કહ્યું, “તે જ્યારે આ જુ-
વાન માણસને મોહોરો સોંપી તે વખતે તારી પાસે કોણ હતું ? તારા

કોઈ સાક્ષીઓ હતા કે નહીં? ફરિયાદી બોલ્યો, “મહારાજ, હમારો સાક્ષી કોઈ નથી. મેં એને એકાંત જગ્યામાં એક આંખાના ઝાડ નીચે મોહોરો આપી તે ઠેકાણે સાક્ષી કોણ હોય?”

આ સંભળી વીક્રમ બોલ્યો, “વાહ વાહ, આવો સારો સાક્ષી છે છતાં કોઈ સાક્ષી નથી એમ શા ઉપરથી બોલે છે? તે આંખાનું ઝાડ તારી તન્દ્રથી સાક્ષી પુરશે. જા, તે ઝાડને મારો સંદેશો પહોંચાડ કે વીક્રમ તને બોલાવે છે. તેમ છતાં ન આવે તો ચતુરને નામે બોલાવજો એટલે પોતાની મેળે ઝાડ આવી સાક્ષી પુરશે. જા જલદી કર.”

ફરિયાદીએ કહ્યું, “ઝાડ તે કાંઈ સાક્ષી આપે? આ તે પાતળું બને?”

ચતુરે કહ્યું, “તારે વધારે વાત કરવાની જરૂર નથી મેં કહ્યું છે તે તમારા હુકમ અનુસાર.”

પેલા વૃધ્ધને આ વાત ખરી લાગી નહિ તોપણ ચતુરની આજ્ઞા અનુસરવા તે આલ્યો. તેના જવા પછી થોડીવારે ચતુરે જાણે પોતાને ઉતાવળ હોય તેવી રીતે પેલા જુવાનને પુછ્યું, “પેલો માણસ ઝાડ આગલ જઈ પહોંચ્યો હશે કે?”

પેલા જુવાને તરત જવાબ દીધો, “નહીં સાહેબ ઝાડ તો ખાલુંજ લાંબે છે અને જવાનો રસ્તો પણ ઘણો ખડખડો છે.”

ઠગારે કહ્યું, “ઠીક.”

થોડીવાર પછી પેલો વૃધ્ધ પાછો ફર્યો. તેણે આવીને કહ્યું, “મહારાજ, મેં તમારી આજ્ઞા ઝાડને કહી સંભળાવી. પણ ઝાડનો કાંઈ બોલ્યો નહિ. એટલે હું પાછો આવ્યો.”

ચતુરે કહ્યું “તો મારી આમલ આવી જે કાંઈ ખરું હતું તે કહી પાછું ગયું. મારે વધારે સાક્ષી પુરાવાની જરૂર નથી.”

આ સાંભળી પ્રતિવાદી જે જુવાન હતો તે બોલ્યો “મહારાજ તમે જુહું શામાટે બોલો છો? હું તો ત્યારનો તમારી પાસેજ બેઠો છું તે જાંડ અહીં આવ્યું હોત તો મને નજરે દેખાત કે નહિ? મેં તો કંઈ દીધું નથી.

આ સાંભળી ચતુર બોલ્યો, “અરે જુહા માણસ જાંડ જે કે અહીં આવ્યું નથી તોપણ આ ફરીયાદીએ તારી પાસ પોતાનું નાણું રાખ્યું હતું એવી સાક્ષી તો તે જાંડની તરફથીજ મલી છે. તે જાંડ વિષે તને ખબર છે મેં તને પુછ્યું કે, ‘તે માણસ ક્યારે આવશે’ ત્યારે તેં જવાબ દીધો કે તે જાંડ તો લાંબે છે અને જવાનો રસ્તો ખણ અમવડ ભરેલો છે; માટે તેં આ માણસની મોહોરો લીધી છે, એમાં તો શક નહિ.”

આ ઉપરાંત પેલા માણસે બધી વાત કમુત કીધી અને પેલા વૃષ્ઠની મોહોરો તેને સ્વાધીન કરવા ખુશી બતાવી ચતુરે મોહોરો તેના ખરા માલિકને આપી પેલાને થોડ્ય સજા કીધી.

વારતા ૧૭ મી

વગર પુરાવે ખુન શોધી કાઢ્યું.

દોહરો.

વગર પુરાવે પકડવો, ખુની જેહ ખમીત
એ તો છે અદ્ભુત અતિ, રાજ નિતીની રીત.

એક દિવસને સમે કોટવાળે ચતુરસિંહ આગળ સવારમાં આવીને જાહેર કર્યું કે સાહેબ મધ રાત્રે બાર ઉપર બે વાગ્યાને સુમારે રોન કરતો કરતો બજારમાં માણેક ચોક આગળ આવ્યો ત્યાં એક ગાંસડી પડી હતી તે ગાંસડી છોડીને જોતાં, તેમાં હજમ લખાની કોષ શપ્તે તરવારથી મારીને લુગડામાં બાંધી તે ગાંસડી મુકી ગયેલ છે, તેને મરનાર કોણ ? અને તેને ક્યારે માર્યો તે કાંઈ માલુમ પડતું નથી આ વાત સાંભળી જે જગ્યાએ તે ગાંસડી પડી હતી, ત્યાં ચતુર ગયો ત્યાં જઈ પંચાતનામું લેવરાવી મરનારના સગાંને પુછ્યું કે જો તમને કોઈના ઉપર શક હોય તો કહો ? હવે મરનારના સગાંઓને પણ ખબર નથી. જેથી, કોઈનું તેઓએ નામ આપ્યું નહીં પછી કોટવાળે ગાંસડી બાંધવાનું લુગડું રાખવાનું કહી લખા, હજમને કોણે મારી નાંખ્યો છે, તેને ચાર દિવસમાં શોધી કાઢવાનું કહી, ચતુર ચાલતો થયો. અને મૈયતના સગાંને મૈયતને અગ્નિ દાહ દેવાને રજા આપી પછી કોટવાલે તથા બીજા અમલદારોએ મારી નાખનારનો ઘણોએ તપાસ કર્યો, તોપણ તે મળ્યો નહીં. આખરે પાંચમે દિવસે કોટવાલ તથા બીજા અમલદારોએ ચતુર આગળ આવી જાહેર કર્યું કે સાહેબ ! આપના ફરમાન મુજબ ખુનીને શોધી કાઢી સર્વે હકીકતથી વાકફ થઈ ગાંસડી વાળું લુગડું પોતા પાસે રાખી સર્વેને રજા આપી.

હવે પ્રિય વાચનાર ! ચતુર ખુનીને કેવી રીતે શોધી કહાડે છે તે જોવાનું છે. પછી ચતુરસી હે વિચાર કર્યો કે આ ગાંસડી વાળું કપડું કોનું છે, તેનો પ્રથમ તપાસ થવો જાઈએ. કારણ કે તે લુગડું હજી તે તાળું કોઈ ધોખીનું ધોખેલું છે. તેટલા માટે પહેલાં ધોખીના

તપાસ કરવો. જોઈએ. એવી ધારણા કરીને પહેલ વરેલાં ધોખીની નાતને બોલાવી. અને સર્વે ધોખીમાંથી અકેક જણને પોતાની પાસે બોલાવી ગાંસડી વાળું લુગડું બતાવ્યું. અને કહ્યું કે આ લુગડું તમારે ધોખેલું હોય તો કહો જે તે કોનું છે ? ત્યાં વાજી ધોખી એક પછી એક આવી ગયા. પણ કોઈએ વરત્યું નહીં. છેવટ એકવીસમા ધોખી મુરારને સદરકુ લુગડું બતાવતાં તે કહેકે સહેજ, આ લુગડું મારો ધરાક વાધરી પુંજે છે તેનું છે. આ લુગડું આશરે સાત આઠ દિવસ ઉપર મેં ધોમ આપેલું છે. આ હકીકત સાંભળ્યા પછી ચતુરે એ સર્વે ધોખીને રજા આપી વાધરી પુંજે ક્યાં રહે છે, તે શું ધંધો કરે છે અને તેને કેવા માણસની સોખત છે, તેની ચતુરે તપાસ કરવા માંડી. તપાસ કરતાં પુંજને ધંધો ચોરીના માલુમ પડ્યો. અને વળી પુંજે અપ્રીણી, ભોંગ, અને ગાંજનો બંધાણી માલુમ પડ્યો. તેમ પુંજના સોખતીઓ પણ હલકા દરજ્જાના માલુમ પડ્યા. મરનાર હજમ લખાને અને વાધરી પુંજને ચોરીનો માલ રહેઁશ્ચ લેવામાં થોડા દિવસ ઉપર એટલે હજમનું મરણ થયાની બે દિવસ અગાઉ તકરાર પડી હતી. એવું પણ ચતુરે ધોખી પુંજના સોખતીઓથી માલુમ પડ્યું. આ ઉપરથી ચતુરને પુંજ ઉપર વધારે લક જવા લાગ્યો. તેથી ચતુર હમેશાં રાતની વખતે પુંજના ધરના પછવાડે શું ચાતચીત થાય છે, તે સાંભળવા જવા લાગ્યો. ત્યાં એક સમયે પુંજની વહુ પુંજને કહેવા લાગી જે હવે ધંધામાં કોઇને ભાગીઓ કરશે નહિ. નહીં તો વળી લખાવાળંદની પેઠે અરધો અરધ ભાગ લઇ જશે; ત્યારે પુંજે પોતાની જાને કહેવા લાગ્યો કે હવે હું ધેલો નથી કે કોઇને ભાગીઓ રાખું. એક લખો ભાગીઓ હતો, તેને પણ મતે કરવાની લાખે વખત થયાં તજવીજ કરતો હતો, ત્યારે ધણી મુસ્કે-

લીથી હમણું લાગ આવ્યો. માટે હું ક્રોધને ભેળા ભેળવું, એ તારે સ્વપ્ને પણ સમજવું નહિ. હવે ચોરીનો માલ સર્વે આપણે આગવો રહેશે. આ સર્વે વાત પુંજનું ધર જે માઢીતું ઝુપડા જેવું હતું, અને તે ધરના પછવાડેના ભાગમાં જળીઆં પડતાં હતાં, ત્યાંથી ચતુર કાન દધને સંભળતો હતો. ડટલી વાતચીત થયા પછી પુંજે અને તેની સ્ત્રી સુષ્મગા, અને ચતુર ત્યાંથી પોતાને ધર ગયા.

હવે ચતુર ઘેર જઈ વિચાર કરે છે જે, વાળંદ લખાતું ખુન કરનાર પુંજે વાધરીજ છે. તે સિવાય ખીજું કોઈ નથી. કેમકે પહેલા મુદ્દામાં ધોખીઓને તપાસતાં લુગડું પુંજનું માલમ પડે છે, ખીજા મુદ્દામાં પુંજે ફરી છે, એટલે માણસ તોરમાં તેવું અધાર કામ કામ કરવાને વાર લગાડતા નથી, ત્રીજા મુદ્દામાં વિચાર કરતાં તેના સોળતી લોકો સારા નથી, અને વળી કરનારને અને પુંજને ચોરીનો માલ વહેંચી લેવા થોડા દિવસ ઉપર તકરાર પડી હતી વળી ચોથા મુદ્દામાં પુંજની પોતાની કચુલાત પોતાની સ્ત્રીની સાથે વાત કરતો હતો તેમાં આવી છે. માટે ગુનો કરનાર પુંજે છે, એમ ચતુરને ખાત્રી થઈ, પણ આટલાજ ઉપરથી તેને તહોમતનાર ઠરાવીશ, તો તે ન્યાયસર કહેવાશે નહિ. કેમકે આ સર્વે મારી જાત માહિતી છે. પણ કાંઈ ખુલ્લો પુરાવો આ નથી. જેથી કોઈ એવી યુક્તિ લડાવવી જોઈએ, કે પુંજના હાથની કચુલાત આવી જાય; કે પછી તે ફરી જાય નહિ અને ન્યાયસર પણ ત્યારે જ કહેવાય, વળી કહેવત છે કે,

ઢાહરો,

“ પાનીમેં પાની મિલે મિલે કિયમેં કીય,

“ સાધુમેં સાધુ મિ, મિલે નીયમેં નીય.

માટે હું પણ તેમાં મળી જઈ, તોજ પુણે સપાટામાં આવે નહિતો કદી આવનાર નથી. આવો વિચાર કરી ચતુર એક દિવસ રાતના આઠ વાગતાંને સુમારે ખાવાનો વેશ લઇને બીખ મામતો મામતો પુંજને ઘેર ગયો, અને પોતે લોટ માખવાનો સવાલ કરીને જાણે આવો અશીલુનો બંધાણી હોય તેવા ચિન્હો પુંજને બતાવવા મંડ્યો. ચતુરે પુંજને કહ્યું જે લિક્ષા કરવાને આવશે યજ્ઞ જતી હતી, તેથી, ઉતાવળથી નાહો. એટલે અશીલુ ખાતાં લુચી ગયો છું. અને અશીલુ ખાવાનો વખત જતો રહ્યો, ને અશીલુ લેવાણું નહિ, તેથી મને ધણુંજ વસમું લાગે છે; માટે જો તમે અશીલુ ખાતાહો ને તમારી પાસે હોય, તો મને જરા મહેરબાની કરીને આપો પુંજે કહે—મહારાજ હું અશીલુઓ બંધાણી છું, અને જોઇએ તેટલું અશીલુ મારી પાસે છે, એટલું ખોલીને અશીલુની કટકી દીધી વળી અશીલુના બંધાણીની રીત છે જે અશીલુ જોરાવરથી લેવડાવે, તથા જોઇએ તેટલું વાપરી નાખે, પણ તમાકુની ચલમ માગે, તો તે ન આપે. હવે ચતુરે અશીલુની કાંકરી મોંમો નાખી, ને પુંજને કહ્યું જે આ અશીલુ તો હલકા માંચલું છે, જેથી અશીલુનો નીશો બરાબર આવશે નહિ, માટે બીજી કટકી આપો. એમ કહી બીજી કટકી લઇ મોંમો નાખી, અને કહ્યું. આવા હલકા અશીલુથી મને બરાબર નીશો આવશે નહીં માટે ઘેર જવું પડશે. ત્યારે પુંજે ખોલ્યો કે મહારાજ હું જે અશીલુ ખાઉ છું તે ઉચ્ચમાં ઉંચું છે. એવું તો ગામમાં પણ મળવું મુશ્કેલ છે. અને તમે કેમ હલકું કહો છો? ત્યારે ચતુરે કહ્યું કે આવતી કાલે રાતના આઠ વાગતાંને સુમારે તમે ગામવાડી પાસે મારો ઉતારો છે, ત્યાં

આવળે. હું મારવાડમાંથી હાંધમાંજ અઢીશેર અશીશુ લાવ્યો છું તે-
 માંથી તમે જરા લઈ જોજો. અને જો તમને પસંદ પડશે તો તો
 અઢીશેર અશીશુ હું તમને આપીશ. ત્યારે પુંજએ આવતી કાલના
 આઠ વાગે આવવાની કબુલાત આપી, એટલે ચતુર તે સાંભળી આ-
 લતો થયો. અને પોતાને ઉતારે આવ્યો. વળતે દિવસે ચતુર જે
 જગ્યાપર પુંજને કહ્યું હતું, તે જગ્યાએ સાધુ જેવો વેષ લઈ ગયો
 તથા સાધુ જેવો સામાન રાખી એક માતાનું પુતળું બેસાડી, તથા
 દરબારમાંથી હિંચામાં હિંચું અઢીશેર અશીશુ લઈ જઈને ત્યાં રાખ્યું
 આઠનો સુમાર થયો, એટલે પુંજે નીમેલી જગ્યાએ ગયો તો ચ-
 તુરે આવનારો વેષ લઈને માતાની પુજા કરતો હતો, તેણે જેવો
 પુંજને દીડો કે તરત તેને સારી રીતે બોલાવી આદરમાનથી બેસાડ્યો
 અને અશીશુનો ડબો કહાડીને કટકી પુંજને આપી. ત્યારે પુંજએ તે
 કટકી લઈ ખાધી તો તે અશીશુ ધણુંજ સરસ માલમ પડ્યું; તેથી તે
 અશીશુનાં પુંજે ઘણાંજ વખાણ કર્યાં. પછી ચતુરે અચ્છેર અશીશુનો
 કટકો પુંજને સમ દઈને આપવા મંડ્યો. તે લેવા પુંજએ હાથધર્યો
 એટલે કટકો ચતુરે પુંજના હાથમાં મુક્યો, અને કહેવા લાગ્યો કે
 તમારા હાથમાંતો એવી રેખા પડેલી છે કે તમે કોઈ મોટા પૈસાદાર થાવ
 ને વખતે રાજ્યની ગાદીને લાયક પણ થાઓ, એમ ભાસે છે, પણ
 અફસોસ એટલો કે તમે જે ધંધો કરો છો, તેમાં મહેનત
 તમારી અને અરધ ભાગ બીજો લઈ જાય છે. તમારા ભાગીઆની
 દશા એવી તો નબળી છે કે તેને લીધે તમને વધાર પ્રાપ્ત થતી
 નથી. વળી તમે જે ધંધો કરો છો. તેમાં પણ જો એક જણસ
 તમારી પાસે હોય તો તમને કોઈ દેખી શકે નહીં આવી આવી.

કિતથી ચતુરે જે વાતો કરી, તેથી પુંજે તો એટલો બધો ખુશી થઈ ગયો કે હઠથી પણ જાહે. એમ તેણે ચતુરને કહ્યું કે મને કાંઈ ન દેખે એવી જાણ સ કઈ ? ત્યારે ચતુર કહે જે બાઈ તે જાણ સ તો કાંઈ સાહુકાર કે રાજાનું ઘર ફાડે તેના કામની છે કેમકે તે ખાતર પાડવા જાય. અને જાણ સ પામે રાખી હોય, તો તેને કાંઈ દેખે નહિ; ત્યારે પુંજે કહે કે મહારાજ હું પણ તેમાં વાકેફાર છું અને મારો પણ તેજ ધધો છે. માટે મહેરમાની કરી મને ને જાણ સ આપો પછી ચતુર કહે જે બાઈ તે જાણ સને માટે અમાઠથી કીયા થવી જોઈએ, અને પછી તે જાણ સ બને છે, તે જાણ સ જવલેજ હાથમાં આવે અમાઠના વખતમાં રાજા બોલ તથા વિકરમાજીત, જેઓ રાતને વખતે પોતાની વસ્તીની ચર્ચા સાંભળવાને નીકળતા હતા, ત્યારે તે જાણ સ પોતાની પાસે રાખતા હતા, જેથી તેને કાંઈ દેખી શકતા નથી વળી અમાઠના ચાંચીઆ ચોર, ખાપરો, અને કોડાંઓ, તેઓ મોટાં મોટાં ખાતર પાડતા તેઓ તે જાણ સ રાખતા. અને તે ચીજ રાખવાથી તેમને કાંઈ દેખી શકતુ નહી અને તેથીજ તેઓ મોટી મોટી ચારીઓ કરી શકતા હતા. આવા આવા વાતો સાંભળી પુંજે તો વધારે મરજવાન થતો ગયો; અને મહારાજને કહેવા લાગ્યો જે મને તેટલો ખર્ચ થાય, તે આપવાને હું તઈયારછું, પણ મને તો જાણ સ મળે તેવી કપા કરો. ત્યારે ચતુર કહે જે બાઈ, તેમાં કાંઈ પૈસાનો ખર્ચ નથી, પણ તમે મને આટલો બધો આગ્રહ કરાઓ, અને વળી મારે અને તમારે મીત્રાઈ થઈ છે, તો મારે કહેવું પડે છે કે પોતાનો ભાગીઓ હોય, વળી તેને બાઈડી છોકરાં ન હોય, તેને હથીઆરથી મારેલો હોય, તે હથિયાર જોઈએ, એને બીજું કાળું લુમકું વાર ૧૦) જોઈએ. પછી તે લુમડાના બે કટકા માતાની રમજીવ હથી.

વારથી મારેલ હોય, તે હથિયાર વતી કરવા જોઈએ. અને તે હથિ-
યાર અને લુગડું રાત આખી માતા પાસે રહેવા દેવાં જોઈએ, અને
આખી રાત મારે માતા પાસે બેસીને મંત્ર લખવાના હોય, તે બ-
ધુવા જોઈએ. અને સવારે તે લુગડાનો અંધારપછેડો કરી આપું.
પછી તે અંધારપછેડો લઈને ખાતર પાડવો જાઓ, તો કોઈ ન દેખે
પણ હાલતો મારાથી તે કામ અને તેમ નથી. કારણ કે તમારાથી
તે કામ અનેલ નથી, અને હાથમાં તમારા ભાગીયાને મારવાને જાઓ,
અને તે કામ કરો. તો વાર લાગે અને મારે તો આવતી કાલે સવા-
રના દસ વાગે જવાનું છે; એટલે હવે બનવું મુશ્કેલ. પણ હું છ
માસ ઉપર આવીશ ત્યારે તે ચીજ તમને બતાવી આપીશ. તે દર-
મયાન તમે ઉપર કહેલું કામ કરી રાખજો.

ચતુરનું આવું બોલવું સાંભળીને પુંજને તો ધણો આનંદ થયો.
અને મનમાં વિચાર્યું કે આણે લખાને મારી નાંખયો, તે બહુજ
સારું કાર્યું છે. લખાને મારવાથી બે લાભ થયા એક તો એ કે લ-
ખાને ભાગ દેવો મટ્યો, અને બીજું વળી અંધારપછેડા જેવી અ-
મુલ્ય વસ્તુ પણ આપણા હાથમાં આવશે. હવે મારે મોટાં મોટાં
ખાતરો પાડવાની મજા પડશે. આવા આનંદ ભરેલા વિચારમાં ને
વિચારમાં પુંજે ચતુરે કહે જે મહારાજ તમે છ માસનો વાયદો કરો
છો. પણ કોને હાલતી ખબર છે, તમે કહ્યું તે પ્રમાણે બધી બધીસે
હમણાંજ હાજર હોય, તો પછે કાંઈ આપને હરકત છે. ત્યારે ચતુરે
કહે કે મારા કહેવા પ્રમાણે હાજર હોય, તો હું કરવાને તૈયાર છું.
પછી પુંજે લખો વાળંદનું ખુન કર્યાનું કબુલ થયો. અને મારવાનું
હથિયાર તથા દસવાર કાળું લુગડું એક કલાકમાં લવી આપવાની
કબુલત આપી. અને હોંશમાં ને હોંશમાં પોતાને ઘેર મ્યો અને બનેલી

સર્વે હકીકત પોતાની સ્ત્રીને કહી, તેની સ્ત્રી પણ આ સાંભળીને ધણીજ ખુશી થઈ, અને ધારેલું કામ જલદી કરવા બલામણ્ય કરી. પણ બન્ને જણાં જણતાં નહોતાં કે આનું પરિણામ છેવટ શું આ વશે. વળી કહ્યું છે કે—

દાહરો,

કરંત કુસંગ ચાહત કુસલ, એહિ બડો અપસોસ;

સમુદ્રકો મહિમા પટયો, રાવન અસ્યો પડોસ.

પછી પુણે તો કાળું લુગડું બળઝાંથી વાર ૧૦) તથા જે તરવાર વતી લખાને માર્યો હતો, તે તરવાર લઇને ચતુર આમળ એક કલાકની અંદર આવ્યો, અને ચતુરને આપ્યું. પછી ચતુરે તરવારવતી લુગડાના બે કટકા કર્યા, અને બંનેને ખીલીને પછેડી જેવું મહોળું લુગડું કર્યું, એટલે તે લુગડું એાદી શકાય. પછી ચતુરે તે લુગડામાં તરતાર વીંટીને પુંજએ કહ્યું જે બાઇ જો તમે તમારા બાગીખાને માર્યો હોય, અને તરવાર પણ તેજ હોય, તો આ માતા આગળ સોગન ખાઇને ચીડી લખીને લુગડું અને તરવાર માતા આગળ મુકી છે તે સાથે મુકા. કે જેથી માતાને વિશ્વાસ આવે. જો ખોટું ખોલતા હશે તો આ માતાનો ચમત્કાર એવો છે કે તમે હમણાંજ બળીને ભસ્મ થશો. માટે જો ખરેખરી વાત હોય તોજ હપજો. નહિતો નાહક તમારો જીવ ખોશે માં, ત્યારે પુણે કહે કે તે ખરી વાત છે. એમ કહી નીચે પ્રમાણે ચીડી લખી આપી.

“ હું પરમેશ્વરના તથા માતા ખોડીઆરના સોગન ખાઇને મારી શાજી ખુશીથી તથા અઠસ હુશીયારીથી લખું છું કે મારો બાગીચો વાળંદ લખો, જે હું અને તે બેગો ધંધો કરતા હતા; તેને ને

મારે ભાગ પડતાં તકરાર પડવાથી સાત દિવસ આ તરવારથી મારા ઘરમાં તેને રાતના બાર ઉપર એ વાંચ્યાને સુમારે મારી નાંખી, મારા લુગડામાં ગાંસડી બાંધી, પંજરમાં માંડવી ચોકમાં તે માંસડી મુકી આવેલો છું. એ વાત ખરેખરી છે; માટે હું ખોડીબાર માતા આ લુગડાનો અંધેર પછેડો કરી આપજો. ”

પછી તે કાળું લુગડું તથા ચીડી અને તરવાર માતા આ-
મળ મુકીને માતાના મંદિરનાં કમાડ અંધ કર્યાં. પછી કહે કે સવારે
અહીં વાંચ્યાને સુમારે અપવળે, અને અંધારપછેડો લઇ જજો. અને
હું આખી રાત મંત્ર લખીશ. પછી પુંજે પોતાને ઘેર ગયો. અને
ચતુર પાસેથી તે સર્વ ચીજો લઇને પોતાને ઘેર ગયો. પછી વળતે
દિવસે પુંજને કેદ કરવામાં આવ્યો, અને લુગડાની આગતમાં ઘો-
ખીની સક્ષી, વળી પુંજને અને લખાને તકરાર થઇ હતી, તેના
સાક્ષી પણ લીધા, તોપણ પુંજે ઇનકાર જવા લાગ્યો. છેવટ પુંજના
હાથની ચીડી તથા લુગડું અને તરવાર ચતુરે કાઢીને દેખાડી. અને
તે ચીડી પુંજ પાસે વંચાવી, એટલે પુંજનો ચહેરો શીકા પડી ગયો.
અને વાળંદને માર્યાનું પોતે કબુલ કર્યું. આવી યુક્તિ જોઇને વીકમ
રાજાએ તથા કચેરી સર્વ માણસોએ ચતુરના વખાણ કર્યાં.

ચોથો ભાગ સમાપ્ત.

હવે પછી બહાર પડેલાં પુસ્તકો.

ચતુરસીક ૬ ભાગ પહેલો.	રૂ. ૦—૮—૦
ચતુરસીક ૬ ભાગે. ભાગ બીજો.	રૂ. ૦—૮—૦
ચતુરસીક ૬ ભાગે. ભાગ ત્રીજો.	રૂ. ૦—૮—૦
ચતુરસીક ૬ ભાગે. ભાગ ચોથો.	રૂ. ૦—૮—૦
બાદશાહ ખીરખલ ૧ થી ૧૮ ભાગ.	રૂ. ૧—૪—૦
ચંદ્રકળા અને બહુરૂપીઓનું બજાર. ભાગ પહેલો.	રૂ. ૧—૮—૦
ચંદ્રકળા અને બહુરૂપીઓનું બજાર ભાગ બીજો.	રૂ. ૧—૮—૦
પેસા કેમ કમાવા ધનવાન થવાની કુચી.	રૂ. ૧—૮—૦
કુનર પ્રકાશ ૨૦૦૦ કુનરો.	રૂ. ૧—૮—૦
લેખચંદ્રીકા, અથવા પત્રવહેવાર	રૂ. ૧—૦—૦
માધાવી મોહની ડીટકટીવની વારતા.	રૂ. ૩—૦—૦
મહા ભારત રામગમ્યીનું વ્યાસ રાજગરામનું બનાવેલું.	રૂ. ૭—૦—૦
સતી લીલાવતી, વેશ્યા સ્ત્રીમાં હસાયલો મોકનો છોકરો એને પોતાની બેરી ફવી રીતે સુધારે છે તેનો આખેલુખ ચિતાર.	રૂ. ૨—૦—૦
હિંદુસ્તાન. આશરે ૧૫૦૦ પાનાનું બાપવાળાએ બનાવેલું.	રૂ. ૧૫—૦—૦

પ્રગટ કર્તા અને વેચનાર,

શાહ નારાયણલાલ મોતીલાલ પુસ્તકેશર.

રીઝીડ—અમદાવાદ.

ખહાર પડી ચુક્યો છે. ખહાર પડી ચુક્યો છે.

Treasure of Correspondence.

ટેઝરી ઓફ કોરેસ્પોન્ડન્સ

યાને

પત્રવ્યવહારનો ખખનો.

કદ રોયલ ૧૬ પેજ લમ્બમ ૪૦૦ પાનાં.

ઇંગ્લેન્ડનું યોડુ યાં અધિકારી જ્ઞાન ધરાવનારે ખાસ રાખવા લાયક ખત્યાર સુધીમાં ખહાર પડેલી ખાલી કાલ્પન્ય યોપડી કરતાં તદ્દન જુદીજ દેખારતમાં ખાલોજ અનુભવી શિક્ષકને કાચે લખામણ અને ઇંગ્લેન્ડનું સાઈ જાન ધરાવનાર ખાલોજ ખાપારીએ રિવાજ કરેલું આ પુસ્તક ઇંગ્લેન્ડમાં પત્રવ્યવહાર કરવા મુખત. હોય તેને ઉપયોગી થઈ પડ્યા વિના રહેશે નહીં. આ પુસ્તકમાં દરેક વિષય ઉપર કામજા યા ચીઠી લખવાના નમુના આપ્યા છે.

જા. ૧ માં સાધારણ ઉપયોગમાં આવતી ચીઠીપત્રીઓ આપવામાં આવી છે.

.. ૨ માં સ્ટેડીઓએ લખી વહાલાઈએ, ઓળખાણ પીઝાજવાળાઓએ તથા ખીન ઓળખાળના જ્ઞાન યા માલુમેથી ખાલોજાહે લખવાના પત્રો આપવામાં આવ્યા છે.

.. ૩ માં દરેક ખતની અરજીઓના નમુના, રાજીનામાના નમુના વગેરે આપવામાં આવ્યા છે.

.. ૪ માં ખાપારી પત્રો જેકને લખતાં કામજાજના પત્રો વગેરે આપવામાં આવ્યા છે. ખાપારી પત્રો આપવામાં આવ્યા છે.

એક નકલ ખંખાવી ખાત્રી કરશે. નિમ્ન ૧-૮-૭.

નારજીલાલ ખોલીલાલ જુડસેલર. રીચીરાડ-ખાખાવાડ.

